

Universitatea din București
Facultatea de Filosofie

**Teoria Lumilor Epistemologic Diferite. Perspective și
Aplicații**

Coordonator științific

Lect. univ. Dr. Vacariu Gabriel

Absolvent

Mocanu Vlad – Paul

București

2013

Cuprins

I. Introducere	2
II. Termeni, traduceri și definiții.....	4
III. Primul Postulat.....	5
1. Presupoziții fundamentale.....	5
2. Primul Postulat.....	6
3. Perspectivă istorică	7
4. Urmări ale Primului Postulat.....	9
IV. Hyperontologia	11
1. Principiul II.....	11
2. Hyperreguli	14
V. Al Doilea Postulat	19
1. Premisele celui de-al doilea postulat. Al doilea postulat	19
2. Perspectivă istorică	21
3. Urmări.....	24
4. Semnalări proprii	24
VI. Ființa este.....	27
1. Principiul 3.....	28
VII. Aplicabilitatea teoriei.....	31
1. Aplicațiile autorului	31
2. Aplicație în Problematika Compoziționalității Judecăților	36
3. Aplicație în Problematika Identității Personale.....	41
4. Programe de lucru – Fundamentarea științelor	49
VIII. Concluzii.....	49
IX. Bibliografie primară.....	51
X. Bibliografie secundară	52

I. Introducere

În lucrarea de față îmi propun a studia sistemul filosofic propus de Gabriel Vacariu, intitulat Sistemul Lumilor Epistemologic Diferite. Problematika abordată va fi cea a aplicabilității sistemului. În acest sens, voi susține teza conform căreia sistemul este aplicabil și voi oferi pe parcursul lucrării câteva exemple pentru a-mi susține opinia. Pentru aceasta, însă, va trebui mai întâi să schițez teoria propusă de filosof astfel încât să reiasă ideile principale ale teoriei sale, iar acestea să poată fi înțelese și de către cei care nu și-au însușit limbajul propus de filosof.

Importanța științifică a lucrării de față constă atât în restructurarea și punerea în perspectivă istorică a teoriei lui G. Vacariu, teorie propusă de acesta și aplicată în neuroștiința cogniției, cât și în demonstrarea faptului că acest sistem poate fi aplicat unei mari plaje de subiecte. Trebuie menționat încă de la început faptul că filosoful își conturează teoria pe parcursul mai multor cărți și articole, ideile de bază fiind răspândite printre analizele diverselor teorii sau descoperiri din științele cogniției și filosofia minții. Mai mult, cititorul este deseori pus în situația de a reciti anumite idei pentru a înțelege într-un mod satisfăcător cele susținute de autor. Aceasta se datorează anumitor schimbări de limbaj impuse de Vacariu. Din aceste motive, consider necesară o restructurare a teoriei sale astfel încât ea să devină accesibilă atât celui care dorește aprofundarea sistemului filosofic, cât și celui care dorește anumite puncte de reper în filosofie contemporană. În acest sens, consider că și diversitatea aplicațiilor propuse în lucrarea de față oferă posibilitatea aprofundării teoriei Lumilor Epistemologic Diferite, cât și a modului în care adoptarea acesteia influențează probleme din toate ramurile filosofiei.

Importanța personală a acestei lucrări reprezintă dorința de cunoaștere a unei teorii filosofice care este actuală și adaptată nevoilor și gradului de dezvoltare al științelor momentului. În acest sens, consider faptul că aprofundarea teoriei lui G. Vacariu mi-a oferit o perspectivă nouă asupra lumii și mi-a relevat problemele cu care se confruntă actualmente știința. Mai mult, deși nu consider că toate punctele teoriei sunt complet corecte, cel puțin punctul de plecare al teoriei, reprezentat de primul postulat, sunt de părere că reprezintă o idee care ar putea avea repercursiuni pe termen lung dacă va fi acceptată. În acest sens, trebuie să adaug faptul că sunt de părere că viziunea filosofului este corectă. De asemenea, sunt de părere că această nouă

perspectivă, schimbând câteva noțiuni centrale ale filosofiei, lasă loc unui volum mare de muncă: întemeierea științelor, analiza conceptelor, conturarea sinelui, descoperirea tuturor lumilor, etc.

Având acestea în vedere, în cel de-al doilea capitol, datorită faptului că G. Vacariu și-a scris cărțile și articolele în engleză, consider necesară sublinierea anumitor traduceri și definiții de termeni ce vor fi utilizați pe parcursul lucrării. În capitolul al treilea prezint ceea ce numesc *Primul Postulat*, respectiv echivalarea propusă de autor între epistemologie și ontologie. În acest sens, voi prezenta premisele acestui postulat și voi întreprinde o cercetare istorică, pentru a observa dacă sau unde mai apare acest principiu. După aceasta, voi prezenta și urmările acestui postulat în ceea ce privește sistemul însăși și conturarea lumii. Al patrulea capitol se va contura ca *Hyperontologia* sistemului. În acest sens, voi trata Lumile Epistemologic Diferite și posibilele relații dintre acestea. De asemenea, voi trasa cele patru *hyperreguli* pe care le propune autorul, reguli ce trebuie respectate în fiecare Lume Epistemologică. În al cincilea capitol voi prezenta *Cel de-al Doilea Postulat*, prezentare similară celei din al treilea capitol. Astfel, voi prezenta premisele de la care pornește autorul și problemele ce îl forțează să adopte postulatul și urmările adoptării lui. Acest postulat presupune *paradoxul ființei*, adică faptul că Ființa este o lume epistemologică și o entitate în același timp. Astfel, voi studia și o perspectivă istorică a acestui postulat, în sistemele lui Locke, Hume și Kant. De asemenea, îmi voi prezenta propriile opinii legate de acest postulat. În capitolul al șaselea, voi prezenta modul în care cel de-al doilea postulat conturează Lumea Epistemologică a minții, întrucât aceasta este deosebită de restul lumilor și, de asemenea, reprezintă lumea în care lucrează cel mai mult Vacariu, prin abordarea problemelor științelor cognitive. Penultimul capitol reprezintă conturarea aplicațiilor sistemului, aplicații propuse de autor în filosofia minții și a științelor cognitive, cât și în fizică, în problema undă-corpusul. Apoi, voi prezenta două aplicații dezvoltate de către mine, în problema compoziționalității judecăților și în modurile de înțelegere a identității personale. De asemenea, voi trasa și câteva posibile programe de lucru pentru viitor, precum fundamentarea științelor. Ultimul capitol va reprezenta concluziile acestei lucrări.

II. Termeni, traduceri și definiții

În această secțiune, voi oferi câteva elemente introductive privind termenii pe care îi voi utiliza. Necesitatea acestui capitol reiese atât din faptul că însuși autorul teoriei schimbă definițiile anumitor concepte, cât și din faptul că acesta scrie în engleză. Este, așadar, de dorit să fie precizate cu cât mai mare precizie conceptele urmărite pe parcursul acestei lucrări.

În primul rând, doresc a explica anumite traduceri:

- i) Epistemologically different worlds, va fi tradus prin lumi epistemologic diferite (L.E.D.).
- ii) Being, va fi tradus prin Ființa.
- iii) Hypernothing, va fi tradus prin Hypernimic (H.N.).
- iv) The „I”, va fi tradus prin „eul” sau „sinele”.
- v) Determinate va fi tradus prin determinat; indeterminate, prin indeterminat; non-determinate prin nedeterminate.

Acești termeni sunt fundamentali pentru înțelegerea lucrării, iar pentru cel interesat, am considerat necesară punctarea clară a echivalentului lor în limba engleză. În cele ce urmează, voi oferi definițiile pe care autorul teoriei le schimbă și le punctează, de asemenea, încă de la început:

- i) Entitățile nevii care există vor fi numite ent/enti.
- ii) Entitățile vii care există vor fi numite Ent/Enti.
- iii) Entitatea (L.E.D.) care corespunde unui Ent va fi numită Ființă.
- iv) Corespondența reprezintă relația conceptuală dintre entitățile care se găsesc în L.E.D.
- v) Interacțiunea poate fi înțeleasă și ca observare/percepție.
- vi) Determinarea referă la caracteristicile unei entități; indeterminarea referă la caracteristicile deținute în stări posibile ale unei entități; nedeterminarea referă la faptul de a nu avea determinări/caracteristici nici măcar în stările posibile.
- vii) Ființa umană reprezintă „eul”, organismul uman exprimă uniunea dintre creierul și corpul uman.

Având clarificate, acum, noțiunile elementare care vor fi utilizate pe parcursul lucrării, consider că pot trece la problematica efectivă. Așadar, voi începe prin explicitarea Primului Postulat, continuând cu explicarea sa, astfel încât să nu existe neclarități în cele ce îl privesc.

III. Primul Postulat

1. Presupoziții fundamentale

În cadrul teoriei L.E.D., se pot observa două principii fundamentale, care, după părerea mea ar trebui expuse separat, încă de la început, pentru a facilita înțelegerea ulterioară.

În primul rând, se postulează echivalența ontologiei cu epistemologia. Astfel, nu vom avea distincția clasică dintre „a fi” și „a ști”, rezolvând problema corelării dintre ceea ce cunoaștem și ceea ce există. Cele două predicate vor fi, așadar, înlocuite de unul singur: *a interacționa*. Din perspectiva L.E.D., două entități trebuie să existe și să aibă determinări în momentul interacțiunii. Este evident, așadar, că acest postulat va avea ca presuposiție fundamentală că cel puțin două entități există.¹

În al doilea rând, se va afirma faptul că *L.E.D. sunt*, afirmație ce se va dovedi necesară. Presuposiția fundamentală este faptul că oricare două entități care interacționează se află într-un cadru [(spațio-)temporal]. În fapt, ideea fundamentală și necesară este de felul următor: Putem identifica cel puțin un plan, format din cel puțin două entități și interacțiunile dintre ele. Aceasta este o presupunere de bază pentru orice sistem metafizic, ontologic sau chiar științific.

Prin urmare se poate afirma că presuposițiile de la care pornește filosoful nu ridică nici un fel de probleme și nici nu s-ar putea afirma faptul că determină în mod irevocabil structura sistemului ce urmează. Am ales prezentarea presuposițiilor principale pentru elimina orice bănuială legată de modul în care au fost alese postulatele și a modului în care decurge argumentarea.

¹ Aceasta este o interpretare personală, în afara cadrului conceptual, ce are ca scop facilitarea înțelegerii, întrucât sunt necesare pentru interacțiune un minim de două entități.

Având în vedere aceste presupuziții, putem trece la analizarea punctului de cotitură: Primul Postulat.

2. Primul Postulat

1. Epistemologia este echivalentă cu Ontologia.

Acesta, așadar, îmi apare a fi cel dintâi și cel mai important postulat. În fapt, în această postulat mi se pare că se află întreg punctul de interes față de noua paradigmă propusă de filosof. G. Vacariu, înainte de a postula această idee, începe prin a arăta ceea ce poate fi numit constituenții unui cadru epistemologic al teoriei kantiene:

- i) Subiectul – observator atât al interiorului, cât și al exteriorului;
- ii) Condițiile de observație (sau de a avea ceva);
- iii) Obiectul de observat.²

Având acești constituenți în spate, autorul își va întoarce atenția către problema lui Bohr, care susține faptul că în funcție de schimbarea condițiilor de observație, ceea ce ne apare ca fiind aceeași entitate, va avea determinări diferite. Această problemă reiese foarte clar din problematica undă-corpusul: „Reamintim principiul complementarității al lui Bohr: nu putem observa unda și particula utilizând același aparat de măsură în același timp.”³ În aceste condiții, Vacariu își va efectua schimbarea, explicând astfel diferențele ontologice (determinările entităților) care apar prin modificarea celor epistemologice (a condițiilor de observație). El va propune echivalarea celor două concepții, întreaga mișcare putând fi explicată și în următorul fel: A schimba condițiile de observație înseamnă a schimba determinările obiectelor. Cu toate acestea, cum poate o modificare efectuată la nivelul epistemologiei să modifice ontologia unui obiect? În definitiv nu se schimbă numai morfologia sau aparența entității, ci și întreaga sa activitate: entitatea va avea un nou pattern comportamental. De asemenea, ea va interacționa cu alt set de entități decât mai înainte. Putem, așadar afirma că dacă o modificare a epistemologiei determină o schimbare a ontologiei, atunci distincția epistemologie – ontologie este eronată.

² Vacariu, G. și Vacariu, M. – *Mind Life and Matter in the Hyperverse*, pp 16-17.

³ Ibid., p. 265.

Întrebându-se cum s-a ajuns la această distincție, autorul descoperă faptul că ea datează încă de la Platon.⁴ Consider că un studiu al operei platoniciene ar fi de evitat, însă, dacă el este cel care a trasat această diferență, sunt de părere că este de dorit un scurt studiu al premergătorilor săi pentru a găsi, dacă este cazul, măcar un moment al filosofiei în care cele două metode sunt interșanjabile.

3. Perspectivă istorică

În primul rând, doresc să avertizez cititorul asupra unei privințe: studiul acesta va fi efectuat cu un scop premergător, astfel încât voi urmări un punct anume. Acest fapt va avea ca urmare posibile subaprecieri și interpretări greșite, întrucât studiul este relativ neavizat.

Având aceste fapte în vedere, propun să ne începem studiul de caz. Cei care prezintă interes în acest caz sunt Thales, Anaximandru, Anaximene, Heraclit, pe de-o parte și Pitagora și Parmenide pe cealaltă. În acest sens, distincția nu este făcută doar din perspectivă geografică, ci, după cum afirmă G.W.F. Hegel: „A doua deosebire este determinată de felul în care este înfățișat gândul. La filosofii din Răsărit predomină latura sensibilă, materială; în Apus predominant este gândul, acesta este luat ca principiu în formă de gând. Primii, întorși spre Orient, au văzut absolutul într-o determinație a naturii; după ei, absolutul este o determinație reală. Italicilor le aparține determinarea ideală a absolutului.”⁵ În acest sens voi trata presocraticii, și nu după metodele întreprinse de cei care încearcă a intra într-o a doua scufundare, după tehnica platoniciană.

Astfel, primii găsesc corespondentul principiului prim în natură: Thales identifică apa ca element primordial, Anaximandru identifică nedeterminatul care trece în determinare –*apeiron*-ul, Anaximene identifică aerul iar Heraclit focul. Aceste succesiuni de elemente nu trebuie, însă, privite ca o ceartă în ceea ce privește căutarea principiului lumii: „Sub aparenta discontinuitate evenimentială, ceea ce este „mai înainte” sau „diferit” este integrat în ceea ce urmează, pentru că toate mișcărilor au loc în același „cerc”, sporit și organizat în adâncime cu fiecare reconstrucție. „Cercul” era termenul de întemeiere, „ființa”, de la un filosof la altul, doar altfel numită, altfel reprezentată.”⁶ Din interpretarea lui Gh. Vlăduțescu, putem, consider eu, desprinde următoarea

⁴ Vacariu, G. – *Being and the Hyperverse*, p. 15.

⁵ Hegel, G.W.F. – *Prelegeri de istorie a filosofiei*, vol I, p. 155.

⁶ Vlăduțescu, Gh. – *Interpretări la Presocratici*, pp. 13-14.

idee: deși presocraticii căutau un principiu ne-empiric, ceva de ordin ontologic, însă ascuns simțurilor, totuși nu au putut renunța la oferirea determinărilor de ordin empiric. Cu toate acestea, în funcție de reprezentarea aleasă, principiul lumii – Ființa, primește diferite determinări – Ființa-ca-apă desemnează primordialitatea, Apeiron-ul desemnează uniformitatea, Aerul desemnează infinitatea iar Focul schimbarea. În orice caz, aspectul empiric al „Ființei”, nu poate fi evitat. După cum puncta Hegel, avem o predispoziție spre latura materială, ce, în teoria L.E.D. ar presupune utilizarea mijloacelor de observație naturale.

Studiind ceea ce ne-a rămas din filosofia lui Pythagora, însă, ridică o problemă: „Este ceea ce constatăm la pitagoricieni; aceștia spun: numărul este substanța, esența lucrurilor. Numărul nu este ceva sensibil, dar nici gând pur, este un sensibil nesensibil.”⁷ Se poate observa o problemă a identificării mijloacelor de observație: cum poate fi detectat un „sensibil nesensibil”? Aceasta ne apare ca fiind imposibil și ar putea fi interpretată pur și simplu ca o trecere a unor concepte utilizate în proto-știință în limbajul filosofic, mai exact, trecerea substanței în ordinul ideatic, principial. Interpretarea mea ar putea fi deplasată, însă mi se pare că din punctul de vedere al studiului meu, obținem o perspectivă interesantă, mai ales dacă vom lua în calcul și natura pitagoreicilor și a școlii lor. Este interesant de observat faptul că „școala pitagoreică” are aspect de cult. În acest sens, vom putea explica neidentificarea mijloacelor de observație. Acest fapt reiese mult mai clar din poemul parmenidian.

Din fragmentele poemului *Despre Natură*, scris de Parmenide, putem desprinde faptul că „Ființa” îi este relevată de către o zeiță: „Pe mine zeița m-a primit cu drag, mi-a luat în mâna-i mâna dreaptă și astfel a grăit, vorbindu-mi: [...] Cuvine-se acum să cunoști totul, și sufletul neînfricat al bine-rotunjitului Adevăr, (30) și părerile muritorilor, în care nu-i crezare adevărată. Dar și aceasta ai s-o înveți, cum că părerile trebuiau și ele să fie în chip verosimil, de vreme ce străbattotul în tot chipul...”⁸ Există mai multe moduri de a interpreta acest mod de expunere: W. K. C. Guthrie o interpretează ca fiind o experiență de tip șamanic⁹, Gh. Vlăduțescu consideră că zeița reprezintă rațiunea („Vorbele muritorilor erau „înșelătoare”, dinspre zeiță – rațiune, dar pentru ei lumea era o ordine a pluralelor, născute și pieritoare.”¹⁰). Oricum am interpreta acest

⁷ Hegel, G. W. F. – op. cit., p. 155.

⁸ Parmenide – *Despre natură*, din „Filosofia Preclasică Greacă”, Ion Bănșoiu (ed.), ed. Paideia, 2006, p.359.

⁹ Guthrie, W.K.F. – *O istorie a filosofiei grecești*, pp. 23-24.

¹⁰ Vlăduțescu, Gh. – op. cit., p. 22.

pasaj, consider că putem extrage o idee, și anume faptul că „adevărata cunoaștere” necesită schimbarea mijloacelor de observație: fie prin aflarea din ceea ce am putea numi „punctul de vedere al lui Dumnezeu”¹¹, fie prin „oprirea”/„ignorarea” simțurilor. Prin urmare, schimbând mijloacele de observație, obținem o nouă ontologie – adică nu mai putem observa fenomenele, ci doar ființa. În acest sens, putem trasa o paralelă clară între cele susținute de G. Vacariu și cele expuse de Parmenide.

Mai mult, consider că asemănarea nu se oprește aici: „Singurul argument pe care-l oferă Parmenide în favoarea ființei este: neființa nu poate fi gândită, pentru că a gândi (*noein*) și a fi (*einai*) sunt unul și același lucru.”¹² și „Altfel ar fi greu de înțeles teza parmenidiană conform căreia „a fi și a gândi sunt unul și același lucru”, întrucât ceea ce mă face să conștientizez adevărul ei este tocmai propoziția „neființa nu poate fi gândită”.”¹³ H. Pătrașcu punctează, așadar uniunea dintre cunoaștere și existență în cazul filosofiei parmenidiene. Iată deci, dacă problema mijloacelor de observație nu ar fi fost suficientă, că există subliniat ca teză pentru Parmenide întocmai primul postulat formulat de Vacariu. Desigur, această echivalare s-a dovedit a fi periculoasă în antichitate: „Sofiștii au tras de aici concluzia: „Totul este adevăr, nu există eroare, deoarece eroarea este neființa, care nu poate fi gândită.””¹⁴ Riscurile de acest tip vor fi eliminate de către G. Vacariu, echivalând existența și cunoașterea cu interacțiunea. Despre acestea voi discuta mai pe larg în următorul subcapitol.

4. Urmări ale Primului Postulat

În cele ce urmează, voi elabora ceea ce aș numi prima parte a sistemului. Aceasta prezintă urmările Primului Postulat. Ele au caracter general și sunt deduse din rațiunea alăturată observațiilor empirice. Consider demn de menționat faptul că procesul prin care se formează un sistem, fie el religios, filosofic sau științific, nu poate fi doar de tip top-down sau bottom-up. Voi dezvolta această idee mai departe în lucrarea de față. Pentru moment însă, adoptând modul de prezentare din *Tractatus*-ul lui Wittgenstein, doresc a prezenta teoria:

¹¹ În engl. *God's viewpoint*.

¹² Pătrașcu, H. – *Sentimentul Metafizic al Tristenției*, p. 112.

¹³ *Ibid.*, p. 113.

¹⁴ Hegel, G.W.F. – op. cit., p. 235.

1.1 „A exista și a cunoaște” vor fi înlocuite de „a interacționa”.

După cum am menționat încă din capitolul II, interacțiunea va lua locul conceptelor de cunoaștere și existență. Această idee este extrasă direct din primul postulat. Este important de observat faptul că interacțiunea nu este un proces specific entităților vii. Atât enti cât și Enti vor fi supuse interacțiunilor. Prin urmare, datorită Primului Postulat, epistemologia (care se confundă, acum, cu ontologia) nu mai este specific umană. Întregul traseu de descentrare a omului din univers pare a duce la acest moment. Merită aici amintite câteva nume, precum Copernic, Darwin și Freud care prin teoriile lor mută omul din centrul lumii, dar și însăși centrul omului.¹⁵ Aceeași mișcare de descentralizare pare fi dusă mai departe prin conceptul interacțiunii propus de G. Vacariu: Omul nu mai este singurul care „cunoaște”. El nu mai poate fi cel care instituie ontologic entitățile. Tot ceea ce există a existat și va exista fără el și fără cunoașterea sa. Mai mult, enti-urile care interacționează determină cunoașterea și existența. Omul însuși devine doar un organism, căruia îi corespunde Ființa.

1.2 enti / Enti nu au esență.

Această idee se datorează naturii interacțiunii. Interacțiunea nu trebuie să apară ca o mașinăție mistică, ci este doar de suprafață. Este imposibil să determinăm o esență a lucrurilor, așa cum se dorea în trecut, întrucât capacitățile noastre cognitive și de relaționare nu pot releva o asemenea determinare. Întrucât cunoașterea despre esența lucrurilor nu poate fi dobândită prin interacțiune, înseamnă că ea nu există.

1.3 Nu toate enti / Enti interacționează între ele.

Acesta este un fapt demonstrabil în mod empiric. După cum am menționat mai sus, în cazul „problemei lui Bohr”, în funcție de modificarea condițiilor de observație, putem observa noi enti/Enti și noi interacțiuni.

1.4 Pentru orice interacțiune este nevoie de un cadru [(spațio-)temporal]

Acest principiu pare a prezenta perfect ideea menționată anterior de amestec între principiile raționale și cercetările empirice. Nu putem găsi nici o interacțiune între obiectele înconjurătoare care să nu beneficieze de aflarea într-un cadru spațio-temporal. Este interesant, de asemenea, că

¹⁵ Rorty, R. – *Essays on Heidegger and other Philosophers*, Part III, p. 142.

atât spațiul cât și timpul par a nu putea fi gândite abstract, în sens newtonian, absolut. După cum am menționat anterior, sunt necesare enti-uri pentru a putea gândi spațiul. În orice caz, autorul consideră, după cum vom observa în capitolele următoare, că interacțiunea și enti-urile ne oferă posibilitatea recunoașterii acestor cadre.

IV. Hyperontologia

În cele ce urmează, voi dezvolta acele principii care sunt aplicabile la nivelul lumilor epistemologic diferite. În acest sens, acest capitol și-a căpătat denumirea de Hyperontologie, întrucât nu studiază o anumită L.E., ci pe toate ca ansamblu. Cu toate acestea, este foarte important să remarcăm faptul că aceste idei țin de abstract, nu de cercetare empirică propriu-zisă, întrucât, după cum afirmă și G. Vacariu, nu putem fi atenți, simultan, la mai multe L.E.D.-uri.¹⁶ Aceasta se datorează atenției noastre, care este un proces în serie. Astfel ne putem supune unui singur set de condiții de observație o dată. În condițiile filosofiei actuale, nu mai putem susține că adoptăm ceea ce a fost numit „punctul de vedere al lui Dumnezeu”¹⁷ sau „punctul de vedere de nicăieri”¹⁸. Aceste principii sunt defectuase, fapt ce va reieși imediat, din prezentarea întreprinsă.

1.Principiul II¹⁹

2. Lumile Epistemologic Diferite sunt.

2.1 Nu există un cadru [(spațio-)temporal] între L.E.D.

Această idee reiese din principiile 1.3, conform căruia nu toate enti-urile interacționează între ele și 1.4, conform căruia pentru interacțiune este nevoie de un cadru continuu.

¹⁶ Vacariu, G. și Vacariu, M. – *Mind, Life and Matter in the Hyperverses*, pp. 20 – 21.

¹⁷ În engl. *God's eyeview*.

¹⁸ În engl. *the view from nowhere*.

¹⁹ Structura îmi impune să numerotez această idee ca fiind „2.”, „1.” fiind Primul Postulat. Cu toate acestea, este limpede faptul că acest punct 2 nu este un postulat, ci, decurge prin demonstrație. Prin urmare am decis a-l numi principiu.

2.2 Nu există cauzalitate între L.E.D.. Mai mult, cauzalita între L.E.D. nu are sens.

Conform punctul 2.1, nu vom putea avea interacțiuni între L.E.D., datorită absenței unei continuități de orice fel între acestea. Prin urmare, putem deduce faptul că între L.E.D. nu există nici relație cauzală. Aceasta înseamnă că o L.E.₁ nu poate cauza o L.E.₂, și, mai mult, un ent/Ent dintr-o L.E.₁ nu poate acționa cauzal nici asupra unei L.E.₂, nici asupra vre-uneia dintre enti/Enti-urile ei. Mai mult, din perspectiva L.E.₁, sau a oricărui ent/Ent al acesteia, L.E.₂ nu există.

2.3 L.E.-urile sunt indeterminate.

Conform Primului Principiu și al punctului 2.2, putem afirma faptul că, lipsindu-ne interacțiunea între L.E.D., acestea nu au determinări. Este, cu toate acestea, demn de menționat faptul că această idee nu ne interzice trecerea determinărilor în sfera potențialității. În acest sens, dacă ar exista o interacțiune între L.E.D., acestea ar avea determinări.

2.4 L.E. apar din și dispar în Hypernomic în mod spontan.

Datorită faptului că nu există un cadru continuu (2.1) și nici cauzalitate (2.2) între L.E.D., se poate ridica întrebarea „De ce sau De unde apar L.E.D.?”. Conform autorului, această întrebare este lipsită de sens: „În locul acestor continuități, trebuie să introducem noțiunea de „salturi”: avem salturi de la microparticule la macroparticule, de la enti la Enti și de la microparticule la „eu”. Practic, un salt reprezintă apariția „spontană” a unei noi L.E.D. din H.N.”.²⁰ Cu toate acestea, pentru a facilita înțelegerea teoriei sale, el se vede nevoit să introducă H.N. ca fiind „ceea ce stă între”, pentru a ne oferi posibilitatea unei vizualizări a teoriei sale, într-un anumit sens. Cu toate acestea:

2.4.1 H.N. nu are existență obiectivă, ci este un construct teoretic.

2.4.2 H.N. apare ca o necesitate logică „stând între” L.E.D.

2.5 Între L.E.D. nu există decât o relație de Corespondență.

Datorită absenței interacțiunilor între L.E.D. (2.2), pare că avem o problemă: se pot observa asemănări între enti/Enti și interacțiunile lor din L.E.D. Cum putem să le rupem în totalitate unele față de altele? Autorul clarifică situația, semnalizând relația de corespondență dintre

²⁰ Vacariu, G. – *Being and the Hyperverses*, p. 86.

L.E.D.: „Principiul corespondenței se referă la apariția tuturor entităților epistemologic diferite.”²¹

2.5.1 Relația de corespondență este una pur conceptuală

2.5.2 Corespondența nu oferă nici continuitate nici cauzalitate.

2.6 L.E.D. sunt enti/Enti și interacțiunile dintre ele.

2.6.1 Pentru a exista interacțiuni, este nevoie de un cadru continuu.

2.6.2 Întrucât nu putem oferi determinări exacte ale L.E.-urilor, nu putem afirma că toate au doar cadre spațio-temporale continue. Spre ex. Ființei îi lipsesc determinările spațiale.

2.7 Putem identifica 3 mari L.E.D.-uri, din punctul de vedere al omului: i) Micro; ii) Macro; iii) Ființa.

Întrucât nu toate enti/Enti interacționează între ele (2.2) și știind faptul că există L.E.D. (2.), putem, prin mijloace empirice, să identificăm diferite L.E.D. Este demn de menționat faptul că nici eu, nici G. Vacariu, nu considerăm aceste trei lumi a fi singurele L.E.D.-uri posibile. Mai mult, L.E. –micro poate fi desprins în lumea unde și cea a corpusculului, ambele aparținând părții micro, adică necesitând mijloace de observații diferite față de cele ale sensibilității naturale.

2.7.1 L.E.-ul „Micro” corespunde nivelului atomic, și, în general va fi utilizat pentru a ne referi la acea L.E. care, pentru a putea observa enti din el, este nevoie de instrumente speciale, precum microscopul electronic.

2.7.2 L.E.-ul „Macro” corespunde nivelului fizic, al corpurilor observabile fără ajutorul unor instrumente specializate; este așadar vorba despre L.E.-ul întâlnit zilnic de către noi.

2.7.3 L.E.-ul Ființei este cel care corespunde „conștiinței”; acesta are un statut diferit de celelalte L.E.-uri, întrucât nu are determinări spațiale.

2.7.4 Această împărțire este una grosieră și reduționistă, inexactă, însă pentru facilitarea înțelegerii, vom utiliza în mare parte aceste denumiri cu semnificațiile expuse mai sus.

²¹ Vacariu, G. și Vacariu, M. – *Mind, Life and Matter in the Hyperverse*, p. 67.

2.8 Deși există corespondență, aceasta nu este perfectă, după cum demonstrează testele empirice.

Identificând cele 3 L.E.D. (2.7), știind că enti/Enti-urile lor nu interacționează (1.3), însă se află în relația de corespondență (2.5), am putea fi tentați să încercăm diverse localizări. Cu toate acestea, după cum demonstrează testările empirice, unda nu poate fi un amalgam de micro-particule²², iar procesele mentale nu pot fi identificate perfect cu pattern-urile neuronale. Acestea nu fac altceva decât să ne reasigure în alegerea viziunii L.E.D.

2.9 enti/Enti, precum L.E.-urile, pot avea mai multe determinări pe care încă nu le cunoaștem.

2. Hyperreguli

În acest subcapitol voi aborda problematica regulilor după care trebuie operat în cadrul sistemului. Înțelegerea acestor reguli este esențială atât pentru înțelegerea noului *Weltanschauung*, cât și pentru a evita greșelile de natură conceptuală: „Fără această regulă (propoziție), anumite cicluri ptolemaice incredibile ar continua să domine știința și filosofia.”²³

Cea dintâi regulă care apare în *Being and the Hyperverse*, este foarte asemănătoare Primului Postulat:

„Oamenii nu sunt singurele entități care observă (interacționează cu) alte entități.”²⁴

Aceasta nu îmi apare ca o regulă propriu-zisă, fiind, după cum am menționat, reductibilă la Primul Postulat. Cu toate acestea, din formularea sa, reiese clar atât procesul de descentralizare a omului, cât și cel de „dezumanizare”, generalizare al cunoașterii prin instituirea interacțiunii. Această primă regulă garantează faptul că nu omul instituie ontologic lumea, ci oricare enti/Enti este instituit prin interacțiunile sale cu celelalte enti/Enti. Datorită acestor urmări și a faptului că Vacariu a ales să nominalizeze această propoziție ca fiind regulă, am dorit să o prezint și eu ca atare.

²² Aceasta se datorează faptului că, în funcție de schimbarea mijloacelor de observație vom întâlni fie unda, fie corpusculul. Voi revenii asupra acestei problematice în capitolul aplicațiilor teoriei.

²³ Vacariu, G. – *Being and the Hyperverse*, p. 41.

²⁴ *Ibid.*, p. 29.

Cea de-a doua regulă, din punctul meu de vedere ridică mult mai multe probleme. Mă refer aici la Regula Parte-Întreg:

„[...] întregul și părțile nu pot exista în același timp și în același loc. Din perspectiva întregului, părțile nu există. Întregul este acele părți.”²⁵

Această regulă nu este nominalizată de autor ca atare, însă mie mi se pare de o însemnătate deosebită, întrucât pare a avea repercursiuni directe asupra modului antireducționist în care este elaborată teoria. În definitiv, ceea ce ne oferă această regulă este ideea conform căreia o masă nu este un amalgam de micro-particule, acestea aflându-se în L.E.D. Cu toate acestea, conform regulii, masa este cele trei bucăți de placaj. În acest la doilea caz, este important de menționat faptul că atenția umană este un proces în serie. Astfel, acel ultim exemplu nu poate fi gândit decât în abstract. Subiectul uman nu va reuși niciodată să gândească sau să perceapă o parte și întregul în același timp.

Revenind la concepția actuală asupra acestei relații, mi se pare demn de menționat faptul că naște anumite probleme. În *Being and the Hyperverses*, G. Vacariu, după prezentarea regulii, susține în nota 2 de la pagina 54, faptul că „[...] distincția parte-întreg nu are statut ontologic”, pentru ca mai apoi, la pagina 58 să afirme „Într-o singură L.E., relația parte-întreg cauzează contradicții hyperontologice.” Pentru o înțelegere mai bună a acestei probleme, propun studiul următoarei idei: „Din punctul meu de vedere, un Ent este compus din alte Enti din aceeași L.E. (de regulă L.E. – macro) sau din alte entii (din aceeași sau altă L.E.). Identificăm un ent prin mecanismele noastre senzoriale (și extensiile lor²⁶) într-un cadru spațio-temporal, astfel Ent-ul având anumite determinări.”²⁷ Având în vedere faptul că atenția este un proces în serie putem afirma după cum urmează: Două organisme umane vor interacționa astfel încât:

- i) Entiurile (ex. Organele de simț) ale unui Ent₁ interacționează cu (ex. Percep) Ent₂-ul, ca întreg (putem presupune că observația începe de la o distanță considerabilă între cele două Enti)
- ii) La nivelul Ființei lui Ent₁ apare imaginea mentală unită al lui Ent₂

²⁵ Ibid., p. 54.

²⁶ Precum microscopul, telescopul, etc.

²⁷ Vacariu, G. – op. cit., p. 57.

- iii) Entiurile Entului₁ încep să interacționeze cu Entiurile/entiurile Entului₂, oferindu-i astfel determinări (culoare distinctă, miros, mărime, etc. pentru diferitele părți precum piele, ochi, buze, îmbrăcăminte, etc.)
- iv) La nivelul Ființei lui Ent₁ apar imaginile mentale ale Entiurilor/entiurilor lui Ent₂

Este interesant de observat faptul că nu putem analiza părțile în timp ce analizăm întregul. Cu toate acestea, nici un Ent (în afară de celule) nu ar exista fără Entiurile componente. De asemenea este important faptul că anumite determinări le oferim Entului ca întreg (spre ex. culoarea pielii, înălțime, etc.), în timp ce altele le atribuim (cel puțin în limba română) Entiurilor componente (precum culoarea ochilor²⁸). Este însă ușor de înțeles faptul că orice determinare am atribui Entiurilor/entiurilor Entului₂, putem, conceptual, să le atribuim Entului ca întreg (ca organism uman). Acest fapt este denumit de autor ca relația de tip organizațional parte-întreg.²⁹ În cazul acesteia, diferența parte-întreg este doar un construct mental. Același lucru nu poate fi făcut în cazul în care analizăm micro-particulele acestuia, întrucât, schimbând mijloacele de observație, schimbăm L.E.-ul, astfel încât Ent-ul nu mai există. Aceasta este numită relația de tip epistemologico-ontologică parte-întreg, care este, în fapt, doar corespondența. În acest sens poate fi spus faptul că în aceeași L.E., relația-parte întreg duce la neînțelegeri: ori prin încercarea aplicării modelului reduționist (gândirea micro-particulelor ca aparținând unui organism), ori a supralicitării unei părți în fața întregului (acest lucru va reieși foarte clar în analiza Ființei ca fiind corespondentă a întregului corp, nu doar a creierului).

Cea de-a treia regulă este intitulată Regula Kant - Carnap³⁰, aceasta având următorul conținut:

„Extinderea anumitor noțiuni/principii construite inițial într-o anumită teorie științifică, ce explică fenomenele dintr-o L.E.₁, într-o teorie științifică ce explică fenomenele dintr-o altă L.E.₂, generează, de regulă, concepte goale.”³¹

Această regulă pornește de la I. Kant când, în *Critica Rațiunii Pure*, stabilește condițiile de posibilitate pentru operarea cu un concept, și anume, posibilitatea de a desemna aceluși concept

²⁸ În limba engleză avem instanțe precum „blue-eyed person”, astfel încât până și aceste determinări sunt atribuibile Entului ca întreg.

²⁹ Ibid. p. 39.

³⁰ Aceasta poate fi găsită sub mai multe denumiri, în funcție de cartea de referință, precum Regula Kant – Hanna sau „The conceptual containment rule”.

³¹ Ibid. p. 30.

un fenomen.³² În acest sens, pentru el, orice concept ce nu poate avea un obiect desemnat, este un concept gol. Mai mult, se poate interpreta faptul că desemnarea obiectului unui concept reprezintă condițiile de posibilitate ale interacțiunii cu acel obiect, adică reprezintă condițiile și limitările intuițiilor noastre sensibile. Mai exact, pentru a utiliza un concept cu sens, trebuie să îi putem desemna un fenomen, în măsura în care fenomenul reprezintă noumenul „alterat” de către condițiile noastre de înțelegere și percepție. În cadrul sistemului L.E.D., aceasta poate fi reinterpretată pur și simplu ca însemnând că este necesar pentru a evita formularea conceptelor goale să includem în definiția lor și „condițiile de observație”, condițiile interacțiunii. În acest sens, Vacariu îl citează pe Kaiser, care descrie modul în care N. Bohr adoptă acest principiu, în cadrul studiului său asupra problemei undă - corpuscul. După cum am menționat mai sus, în funcție de condițiile de observație modul de manifestare a ceea ce la o primă impresie pare o singură entitate, diferă. Mai mult, interacțiunile sale vor fi cu alte entități. În acest sens, pentru a obiectiva cunoașterea empirică, este necesar să menționăm aceste condiții de observație.³³

De asemenea, poate fi amintită, după cum o face chiar filosoful, și metoda propusă de Carnap în *Empirism, Semantică și Ontologie*. În cadrul acestei lucrări, Carnap propune o metodă semantică de a privi cunoașterea: orice judecată va fi formulată în interiorul unui cadru lingvistic³⁴. Importante, din acest punct de vedere, îmi apar două idei: a) nu se poate aplica, cu sens, un concept din interiorul unui cadru lingvistic, unei entități exterioare lui; b) nu se poate aplica un concept al unui cadru lingvistic, unui alt cadru lingvistic ca întreg.³⁵ În acest sens, Vacariu preia ideea izolării conceptelor în cadrul în care sunt aplicabile – o L.E., renunțând la restul viziunii carnapiene.

Sintetizând aceste idei, el va ajunge la regula expusă mai sus, considerând că un concept poate fi utilizat numai în cadrul – pentru descrierea L.E.-ului, în care a fost conceput. Astfel, dacă, spre exemplu, am încerca explicarea conștiinței ca fiind asemănătoare unui „câmp gravitațional” al creierului³⁶, vom efectua o încălcare a Regulii Kant – Carnap. În același sens, Vacariu va puncta

³² Kant, I. – *Critique of Pure Reason*, B304-306.

³³ Aceasta, în definitiv, pare a fi o cerință normală pentru cunoașterea științifică. Orice date ar fi culese din experimente și observații trebuie prezentate astfel încât să poată fi reproduse.

³⁴ Spre exemplu: limbajul natural, sistemul numerelor naturale, sistemul numerelor reale, sistemul de poziționare spațio-temporală din fizică, sistemul propozițional, etc.

³⁵ Desigur, sunt multe de spus despre aceste cadre, cât și despre modul empiric în care pare să le conceapă Carnap. Cu toate acestea, asemenea idei nu ar fi de folos în prezentarea de față.

³⁶ Această viziune a fost formulată de J. Searle.

faptul că desemnarea unor entități/procese mentale unei anumite părți a creierului/corpului uman/animal³⁷ va reprezenta o încălcare a regulii. În acest sens, dacă vom opera în cadrul teoriei L.E.D., trebuie să ne asigurăm că vom ține cont de principiul corespondenței.

Ultima regulă este Regula Evoluției Biologice. Aceasta este introdusă întrucât evoluția este un fapt important în studiul și înțelegerea Enti-urilor. Astfel, autorul menționează: „Celula și ființa umană urmează aceleași legi ale evoluției. Ambele entități au subiectivitate și putem numi „subiectivitatea” fiecărei entități epistemologice, în general, o subiectivitate echivalentă cu identitatea fiecărei entități. Utilizăm identitatea pentru obiectele exterioare și entitățile nevii, în timp ce subiectivitatea va fi folosită pentru entitățile vii. Din perspectiva L.E.D., interacțiunile constituie identitatea entităților nevii, în timp ce cunoașterea implicită reprezintă subiectivitatea entităților vii. Fiecare entitate vie are cunoaștere implicită ce corespunde interacțiunilor fizice dinăuntru corpului și creierului.[...] Această cunoaștere implicită este rezultatul evoluției speciilor.”³⁸

Având acestea în vedere, va introduce o lege a evoluției (lege descoperită, evident, empiric):

„Creierul și corpul au evoluat împreună într-un cuplu nedecompozabil, amestecat, dar, pentru ca un organism să supraviețuiască, cuplul creier-corp trebuie să corespundă „Eu”-lui.”³⁹

Cu toate că formularea acestei reguli poate să nu fie satisfăcătoare, ceea ce prezintă ea sunt următoarele idei:

- a) Nu putem studia nici Ființa și nici Ent-ul fără a avea în vedere evoluția vieții;
- b) Nu le putem studia pe nici una din cele două fără a avea în vedere și evoluția individului pe parcursul existenței sale.

În acest sens, se pot aduce exemple precum: cunoașterea inconștientă, care corespunde proceselor biologice, a fost dezvoltată evolutiv. Pentru punctul b) putem aduce în vedere trecerea cunoașterii conștiente, declarative în cea procedurală, inconștientă – precum mersul omului sau condusul unui vehicul.

³⁷ Spre exemplu, desemnarea pattern-urilor neuronale pentru memorie sau pentru percepțiile vizuale, etc.

³⁸ Vacariu, G. și Vacariu, M. – op. cit., pp 53-54.

³⁹ Ibid., p. 54.

Având în vedere aceste reguli, consider că pot trece la următorul capitol al studiului meu, și anume cel de-al doilea postulat, sau Paradoxul Ființei.

V. Al Doilea Postulat

1. Premisele celui de-al doilea postulat. Al doilea postulat

Pentru a facilita înțelegerea celui de-al doilea postulat, consider necesară expunerea problemelor care par a-l necesita. În acest sens, trebuie înțeles faptul că Ființa ca L.E. nu are determinări spațiale. Acest fapt va avea mai multe urmări:

- a) Ființa nu poate fi împărțită în entități, precum este L.E.-macro sau L.E.-micro;
- b) Entitățile care ar aparține acestei L.E. nu ar putea fi observate prin mijloace tradiționale;
- c) Entitățile care ar aparține acestei L.E. ar avea interacțiuni de natură diferită față de restul enti/Enti-urilor;

Se pot observa problemele pe care le-ar ridica aceste urmări. În definitiv, nu ne putem reprezenta nimic fără spațialitate, în afara stărilor mentale. Singura noțiune științifică ce ar corespunde acestei idei, este punctul matematic, care nu are întindere. Cu toate acestea, punctul nu poate fi divizat, ci este o entitate primordială a geometriei.

Mai mult, putem afirma că Ființa ar avea determinări temporale. În acest caz, s-ar ridica problema continuității temporale: am putea „diviza” Ființa în „stări”. În acest sens, ne-am putea întreba ce garantează faptul că avem o continuitate a ființării⁴⁰ unei singure L.E., dacă starea₁ este la momentul t_0 , iar la momentul t_1 , avem starea₂. Având în vedere că aceste stări cuprind, spre exemplu, totalitatea cunoașterii, a imaginilor mentale și a vieții, stările vor fi mereu diferite. Mai mult, diferența va fi cu atât mai mare, cu cât aceste diviziuni expuse anterior pot fi efectuate

⁴⁰ Utilizez termenul de „ființare”, întrucât, după cum am expus în capitolul definițiilor, existența presupune ființare cu determinări. Ființa, fiind o L.E., are determinări numai în potențialitate, prin urmare, expresia corectă este „Ființa este”, nu „Ființa există.”

doar conceptual (întrucât, neavând spațialitate, Ființa nu poate fi divizată în enti/Enti și interacțiunile dintre ele).

O altă problemă este faptul că fie și în cazul acceptării ideii conform căreia Ființa este o L.E. cu entități care nu au spațialitate, nu putem să efectuăm o diviziune până la capăt. Spre exemplu, o imagine mentală va fi aproape întotdeauna interpretată aproape instantaneu. Pentru aceasta, poate fi adusă ca probă modul de reacție al indivizilor în cazul unui pericol: Se poate afirma o lipsă de intenționalitate în cazul reacțiilor instinctive precum adoptarea unei poziții defensive în cazul în care suntem în cădere sau ne aflăm în fața unui prădător. Această reacție are loc inconștient. Cu toate acestea, ea nu are loc în mod spontan, necauzal, ci doar datorită întâmpinării unei amenințări. Astfel, când organismul uman percepe stimuli exteriori, aceștia, la nivelul Ființei sunt imaginile mentale (fie ele vizuale, auditive, olfactive, etc., fie o combinație între acestea). Aceste imagini mentale sunt, aproape instantaneu, interpretate. Această interpretare poate fi privită ca un proces distinct față de imaginea efectivă, însă cele două nu pot fi divizate cu adevărat: în absența imaginii, nu am avea ce interpreta, în absența interpretării, imaginea nu ar avea nici un sens, astfel încât ea nu ar „cauza” nici o reacție. Uniunea celor două poate fi observată și la nivelul neuronal, pattern-urile de activare neuronală în cazul expunerii individului la un stimul, identificate cu ajutorul PET-ului sau fMRI-ului, variind în funcție de individ. Mai mult, în cazul reacțiilor putem identifica și predicții. În acest sens, un pericol perceput anterior oricărei interacțiuni fizice⁴¹ între ent/Ent-ul și noi ca Ent, presupune o predicție a acestei interacțiuni.⁴²

Considerând acestea, autorul va postula ceea ce poate fi numit „Paradoxul Ființei”:

„Ființa este o entitate și o Lume Epistemologică în același timp.”⁴³

Înainte de a studia urmările acestui postulat, consider că este nevoie de un scurt studiu istoric asupra unor viziuni deja consacrate asupra a ceea ce este numit „Eul”, în condițiile în care putem identifica acest concept Ființei.

⁴¹Spre exemplu, observarea unei mașini care nu încetinește când dorim să traversăm strada, ori observarea unui prădător carnivora în apropierea noastră.

⁴² Spre exemplu, trebuie să prezicem poziția mașinii pentru a ne putea feri de ea, sau trebuie să prezicem atacul prădătorului.

⁴³ Vacariu, G. – *Being and the Hyperverse*, p. 55.

2. Perspectivă istorică

Au fost, pe parcursul vremii, propuse numeroase abordări privind problematica „eu”-lui. În acest sens, P. Ricoeur identifică două moduri de a trata sinele: sinele de tip idem și sinele de tip ipse.⁴⁴ În acest sens, sinele de tip idem răspunde la întrebarea „ce este sinele?” iar cel de tip ipse la „cine este sinele?”. Datorită modului în care este privită Ființa în perspectiva L.E.D., ceea ce ne va interesa este un studiu scurt asupra marilor teorii de tip idem. Astfel, cei mai importanți exponenți, și cei care l-au influențat pe Vacariu în abordarea sa, sunt I. Kant și D. Hume. Din punct de vedere istoric, s-ar putea susține următoarea axă: Kant a fost influențat de Hume și i-a „răspuns” acestuia, depășindu-i problemele, iar Hume, la rândul lui, a fost influențat de Locke și de scrierile lui privind sinele. Voi aborda, așadar, o prezentare istorică, pornind de la Locke, urmat de Hume și la final de Kant.

John Locke, în *Eseu asupra intelectului omenesc*, oferă o viziune empirică asupra sinelui. În acest sens, el va încerca să fundamenteze toate ideile în simțuri. Cu toate acestea, va admite existența substanței, fără însă a considera că putem avea acces la ea, prin urmare devenind inutilă în ceea ce privește demersul filosofic. Acest ultim fapt este important în ceea ce privește continuitatea personală, întrucât se poate ridica problema diferenței substanțiale dintre adolescent și omul matur. În acest sens, D. C. Ainslie afirmă: „Locke sugerează că această surprindere internă⁴⁵ a continuității proprii este ceea ce ne asigură identitatea pe parcursul evoluției în timp. Chiar dacă adolescentul nu este aceeași substanță precum adultul, el este totuși aceeași persoană, întrucât are o conștiință continuă ce îl leagă pe adult de adolescent.”⁴⁶ Prin urmare, conștiința este factorul determinant al identității personale. Această continuitate a conștiinței poate fi testată prin memorie, chiar dacă nu vom avea acces la toate incidentele din trecutul nostru, având acces la câteva ne va garanta faptul că suntem aceeași persoană. Dificultatea majoră o reprezintă falsele memorii: ne putem „aminti” anumite lucruri ce nu au avut de fapt loc. O altă dificultate pare a fi următoarea: „Locke este de părere că de fiecare dată când avem o idee, noi avem un simț interior care este experiența noastră proprie și astfel suntem întotdeauna conștienți de noi înșine ca

⁴⁴ Ricoeur, P. - *Oneself as Another*, pp. 116 – 123.

⁴⁵ În engl. *Internal Grasp*.

⁴⁶ Ainslie, D. C. – *Hume on personal identity*, p. 142.

subiecții experiențelor”⁴⁷ Așadar, din punctul de vedere al lui Locke, fiecare gând este însoțit de o senzație a sinelui. Exact pe această linie va ataca D. Hume teza lockeană a sinelui.

Astfel, Hume consideră că Locke produce o eroare de investigație, în sensul în care, apelând la „simțul intern”, Hume nu va identifica nici o senzație a sinelui. El va găsi în schimb doar grupări de senzații: „Tot ceea ce observăm este „o adunătură sau o colecție de diferite percepții, care se succed una celeilalte cu o rapiditate de neconceput, și sunt într-un flux și o mișcare perpetuă” (T 1.4.6.4). Noi nu ne aflăm deasupra diverselor percepții, conștienți de noi înșine ca fiind același „eu” care are fiecare percepție; ci noi suntem adunătura percepțiilor, sau cel puțin mintea noastră este aceasta.”⁴⁸ Prin urmare, sinele este lipsit de unitate, simplitate și identitate. Astfel, ceea ce noi considerăm identitatea personală, nu este decât o tendință. Mintea nu este decât o serie de percepții și de gânduri de percepții, exact așa cum și obiectele nu sunt decât o grupare de calități sensibile. Hume respinge ideea de substanță, fapt ce determină întocmai această teorie a grupării. „Pentru Hume, credințele asupra identității personale și a simplității obiectelor sunt rezultatul tendinței minții de a trece cu vederea peste asocierea ei de idei a părților sau calităților obiectelor pe care le reprezintă, legate cauzal (ideile – n. p.) sau contingente una cu alta.”⁴⁹ În acest sens, este necesar să menționăm faptul că asocierile ideatice sunt create de memorie. Datorită memoriei, așadar, vom avea impresia unicității minții. Cu toate acestea și Hume va avea probleme în ceea ce privește teoria sa: pentru a justifica introspecția, a fost necesară postularea ideilor secundare⁵⁰, idei pentru idei – practic memoria gândurilor anterioare. În acest sens, va trebui să ia în calcul două niveluri ideatice, ceea ce ar intra în contradicție cu teoria sa a grupării de gânduri.

Această ultimă problemă este cea rezolvată de teoria dezvoltată de I. Kant asupra minții. Contrar viziunii empiriciste dezvoltată de Locke și Hume, care considerau că o reprezentare vizează un singur element (un singur obiect/ o singură caracteristică), pentru Kant „orice poate fi o reprezentare numai într-un sistem de reprezentări, toate fiind sintetizate de un sistem sensibil și cognitiv.”⁵¹ Așadar, fără un sine/ o minte, nu putem avea reprezentări. Pentru a putea dezvolta teoria sa din *Critica Rațiunii Pure*, așadar, pentru a putea oferi întocmai condițiile de posibilitate

⁴⁷ Ibid., p. 143.

⁴⁸ Idem.

⁴⁹ Ibid. p. 145.

⁵⁰ În engl. *Secondary Ideas*.

⁵¹ Brook, A. – *Kant and the Mind*, p. 27.

ale experienței, Kant a trebuit să postuleze subiectul. Mai mult, studiind „doctrina empirică a sufletului” în *Fundamentele Metafizice ale Științei Naturale*, Kant argumentează faptul că aceasta nu poate fi o știință. Brook oferă cele cinci motive pentru care această doctrină nu poate reprezenta o știință: „În primul rând, având o singură dimensiune universală și, mai mult, o dimensiune cu care sunt reprezentate, și anume distribuția în timp, conținuturile simțului intern nu pot fi cuantificate; prin urmare nu este posibil nici un model matematic al acestora. În al doilea rând, „multitudinea observațiilor interne este împărțită doar de gând”. Aceasta semnifică faptul că numai observatorul introspectiv distinge obiectele unele de altele; nu există nici o distincție reală între obiectele însăși. În al treilea rând, aceste obiecte „nu pot fi ținute separate” astfel încât să ni se permită să le reconectăm din nou „după voia noastră” [...]. În al patrulea rând, „un alt subiect [nu se] supune investigațiilor noastre astfel încât să fie în acord cu scopurile noastre” – singurul subiect pe care cineva îl poate investiga este el însuși. În final, „însăși observarea alterează și distorsionează starea obiectului observat” (1786, Ak. IV:471).”⁵² Din acestea, putem trage câteva urmări relevante pentru studiul de față:

- i) Sinele kantian nu are determinări spațio-temporale
- ii) Ideile/imaginile mentale nu pot fi distinse, ceea ce, din perspectiva L.E.D., ar însemna respectarea Regulii Parte – Întreg, privind mintea ca întreg. Mai exact, sinele este un întreg iar despărțirea lui în părți nu poate fi efectuată decât organizațional, neavând nici o valoare la nivel ontologic.
- iii) Nimic nu interacționează cu sinele decât el însuși
- iv) Orice formă de introspecție reprezintă cogniție, în sensul în care, studiind o imagine mentală, o valorificăm, ceea ce o pervertește.

Acestea fiind spuse, consider că putem observa asemănarea dintre modelul kantian al minții și cel al lui Vacariu. Cu toate acestea, după cum se va observa în capitolul următor, există niște diferențe, conceptele nefiind pur și simplu transpuse în sistemul L.E.D. Înainte de aceasta, însă, doresc să schițez urmările celui de-al doilea postulat pentru sistemul filosofic studiat.

⁵² Brook, A. – *Kant's View of the Mind and Consciousness of Self*, 3.1 Method.

3. Urmări

Revenind la Paradoxul Ființei, conform căruia Ființa este o entitate și o L.E. simultan, consider că ar trebui să semnalez câteva urmări. În acest sens, este demn de menționat faptul că orice proces și entitate pe care am atribui-o Ființei ca L.E., va deveni identificabilă doar conceptual, neavând o existență efectivă și separată. Toate aceste entități și interacțiunile dintre ele devin stări mentale, ce pot fi divizibile doar temporal.

Pe cealaltă parte, nu vom mai avea probleme legate de continuitatea Ființei în timp. Problema acestei continuități părea a fi legată de faptul că nu putem interacționa cu Ființa pentru a ne asigura de continuitatea ei. După postularea paradoxului, atâta timp cât vom avea viață sau memorie (voi dezvolta mai mult în cadrul capitolului care urmează), putem fi siguri de unicitatea și continuitatea Ființei.

Mai mult, nu vom mai avea problemele de tip humean, privind unificarea amalgamului de determinări: Orice parte a Ființei, este gândită doar conceptual ca diferită de restul părților. Prin urmare, orice imagine mentală *este Ființa*. Orice parte a unei imagini mentale (spre ex. forma sau culoarea, sau mirosul, etc.) este imaginea mentală, care este Ființa. Acestea sunt garantate, pe de o parte de paradox, pe de alta de regula parte-întreg.

Cu toate acestea, pare că vom avea și probleme, întrucât avem un postulat în mijlocul unei demonstrații. Această problemă este de ordin metodologic și se aseamănă foarte bine cu postularea vortexurilor a lui Descartes din *Le Monde*. Problema este aparența conform căreia Vacariu nu își putea duce demonstrația până la capăt fără acest postulat, ceea ce ar denota faptul că premisele și postulatele inițiale nu ar avea statutul de suficiență logică. Voi dezvolta această problemă în următorul subcapitol.

4. Semnalări proprii

În acest moment, consider că îmi pot expune propriile păreri legate de ceea ce am numit Paradoxul Ființei.

Este interesant de observat faptul că acest al doilea postulat este plasat după găsirea perspectivei L.E.D. (adică, după punctele 1 și 2 și toate subpunctele lor). Acest fapt indică, în cazul în care nu era destul de clar dinaintea sa, ideea conform căreia ontologia propusă de G. Vacariu nu reprezintă postularea unor axiome din care să poată purcede cu ajutorul deducției, spre a recupera lumea. Construirea acestei teorii a necesitat o constantă raportare la știință, adică la empirie. Din această cauză, deși pare din prezentarea mea a teoriei sale că putem opera pe o direcție explicativă de tipul „sus-jos”⁵³, aceasta nu poate fi dusă până la final. În acest sens, pentru a înțelege teoria, trebuie să efectuăm „salturi”, de a teoretic la științific, de la științific la teoretic. Acestea se succed cu rapiditate în formarea unei teorii globale. În acest sens, putem identifica faptul că și A. Einstein, în elaborarea teoriei sale a relativității, sugerează aceeași metodă: „Am constatat că fizica inductivă pune întrebări celei deductive și cea deductivă cele inductive și că răspunsul la ele cere încordarea tuturor forțelor.”⁵⁴ Din acest citat reiese două idei: nu putem face o știință pur empirică, fără a face apel la cea teoretică și nici invers. Cu toate acestea, se poate ridica o problemă de natură filosofică a științei teoretice: cât din aceasta este știință și cât este filosofie?

În acest sens, ne putem raporta la studiile de sociologie a științei efectuate de Th. Kuhn, din care el extrage următoarea concluzie: „Oamenii de știință, după cum reiese deja din cele expuse, nu învață niciodată concepte, legi și teorii în abstract și luate ca atare. În schimb, aceste unelte intelectuale sunt încă de la început întâlnite într-o unitate istorică și pedagogică premergătoare, ce le dispune împreună și prin aplicările lor.[...] Dacă, spre exemplu, studentul în dinamica newtoniană ar fi să descopere vreodată sensul termenilor precum ‘forță’, ‘masă’, ‘spațiu’ și ‘timp’, ar face-o mai puțin din definițiile incomplete, deși uneori ajutătoare, din textul său (al lui Newton – n. p.) cât din observațiile și participarea în aplicațiile acestor concepte în soluționarea problemelor.”⁵⁵ O interpretare a acestui citat poate fi următoarea: termenii, entitățile utilizate de către știință, în special în cazul științelor dezvoltate pentru micro-L.E., unde oamenii de știință nu au acces direct la aceste entități, sunt de natură ontologică. Nu putem face știință fără acești termeni, nu putem face știință empirică fără știința teoretică. Este adevărat faptul că identificarea acestor entități sau procese și numirea lor este înfăptuită de oamenii de știință, însă tocmai de

⁵³ În engl. *Top-Down*.

⁵⁴ Einstein, A. – *Cum văd eu lumea. Teoria relativității pe înțelesul tuturor*, p. 18.

⁵⁵ Kuhn, Th. – *The structure of scientific revolutions*, pp. 46-47.

aceea definițiile ne apar ca fiind „incomplete”. Eu consider că aici filosoful are un rol important în crearea unei ontologii care să corespundă teoriilor științifice: „Marii fizicieni ai începutului secolului XX – Einstein, Bohr, Mach, Boltzmann, Poincare, Schrödinger, Heisenberg – gândeau fizica teoretică precum o îndeletnicire filosofică. Ei erau motivați de probleme filosofice și adesea discutau problemele lor științifice în lumina unei tradiții filosofice pe care o adoptau.”⁵⁶ Pentru aceasta este nevoie exact de „salturile” menționate anterior, „salturi” operate și de Vacariu în elaborarea teoriei sale. Acestea nu numai că asigură o adecvare și o utilitate sistemului filosofic, ci și o metodă de testare și, mai ales, una de aplicare. În acest sens, prin modul de elaborare a unui sistem filosofic similar celui schițat anterior, întreaga știință devine o ilustrație a teoriei, o aplicare a ei. Desigur, s-ar putea ridica problema conform căreia teoria este creată pe știință și nu invers, prin urmare ilustrarea ar precede teoria, motiv pentru care argumentul ar fi circular. Putem interpreta astfel, însă rămâne demn de reținut faptul că o teorie filosofică ce nu ține cont de știința actuală nu are importanță cognitivă, reprezentând doar un joc. Având legătura cu teoria științifică, avem și aplicările teoriei filosofice. Importanța teoriei filosofice este aceea de a definitiva și completa schița deja expusă de oamenii de știință. Fără această definitivare se pot produce erori (acesta ar fi cazul expus de G. Vacariu în momentul tratării emergenței⁵⁷), ce duc la elaborarea unor teorii științifice lipsite de conținut.

În al doilea rând, consider că este demn de menționat faptul că al doilea postulat, totuși, pare să încurce întrucâtva buna desfășurare a teoriei. El a fost dezvoltat de către autor din două motive:

- i) Problema unității minții
- ii) Problema continuității ei (problema „eu”-lui).

Consider că aceste probleme pot fi trecute și fără a postula paradoxul. Voi oferi în continuare motivul pentru care eu consider că nu este nevoie de acesta.

- i) În ceea ce privește problema unității minții, consider că aceasta este garantată de către lipsa determinărilor spațiale. Nu vom putea „împărți” efectiv Ființa în entități fără a lua în calcul spațiul. Prin urmare, lipsa acestei dimensiuni ne obligă să considerăm Ființa ca fiind un întreg. Putem, totuși, opera o distincție parte-întreg la nivelul

⁵⁶ Smolin, L. – *A crisis in fundamental physics*, în „Mind, Life and Matter in the Hyperverse”, de Vacariu, G. și Vacariu, M., p. 261.

⁵⁷ Vacariu, G. – *Epistemologically Different Worlds*, pp. 160-181.

organizațional, ceea ce și face autorul în descrierea acestei L.E. Aceasta distincție, însă, nu are urmări la nivel ontologic. Prin urmare, problema unității este trecută fără a fi nevoie să postulăm Ființa ca fiind L.E. și entitate în același timp.

- ii) Problema continuității acesteia, sau problema „eu”-lui, îmi apare ca fiind similară paradoxului zenonian. În acest sens, dacă vom considera timpul ca fiind indivizibil, mereu prezent, sau, pentru a structura expresia precum au structurat-o presocraticii, timpul este o scurgere, nu vom mai avea această problema. Ființa are dimensiuni temporale. Fără acestea, nu ar putea exista Enti. Desigur, nu are sens să ne putem problema unei continuități temporale între L.E.-macro, în care se află Ent-ul și Ființa, însă este nevoie de corespondență între cele două. Mai mult, trebuie avut în vedere faptul că orice L.E. are determinări în potențialitate. În acest sens, dacă ar putea exista ceva care să interacționeze cu o L.E., aceasta ar „afla” determinările. Poate una din determinări ar oferi cu mai multă siguranță continuitatea Ființei. Aceasta, însă, nu ar putea fi decât la nivel speculativ, însă, tratând o L.E. ca atare, nu putem să o tratăm decât ca un întreg. Întregul este întotdeauna continuu. În orice caz, consider faptul că și această problemă este depășibilă fără postularea paradoxului.

În cele ce urmează, voi continua cu prezentarea teoriei. Aceasta continuă, trecând din partea hyperontologică, a L.E.-urilor în general și a relațiilor dintre ele, în partea ontologică, autorul studiind Ființa.

VI. Ființa este.

În cadrul acestui capitol voi dezvolta modul în care G. Vacariu conturează Ființa ca L.E., dar și ținând cont de Al doilea Postulat. Într-o mare parte a teoriei sale, filosoful se aprofundează în studiul acestei L.E., cu toate acestea, însă, eu nu voi acorda atâta importanță acestei părți, întrucât scopurile lucrării de față sunt acelea de a pune cap la cap și a analiza întreaga teorie dezvoltată de Vacariu și nu aceea de a aprofunda o problematică anumită, precum cea a Ființei și a studiilor (neuro-)cognitive.

1. Principiul 3

3. Ființa este.

3.1 Ființa corespunde unui Ent.

3.1.1 Viața este Ființa

Pentru a argumenta aceasta, G. Vacariu semnaleză faptul că nu putem interacționa cu viața, fapt ce semnifică faptul că aceasta nu poate fi găsită în nici o L.E. identificată până acum. Mai mult, autorul urmărește definițiile vieții și identifică două predominante: fie viața emerge din celulă sau un organism⁵⁸, fie viața este un proces specific organismelor vii⁵⁹. Aceste două definiții, însă, sunt greșite, întrucât prima se bazează pe un concept gol – emergența, asupra căruia voi reveni în cazul aplicațiilor, iar cea de-a doua este o tautologie.

Autorul, așadar, va păstra două idei și anume faptul că viața corespunde unei celule sau unui organism și că aceasta este un proces. Astfel, el va trasa o paralelă între cunoaștere și viață, ambele fiind procese, ambele fiind în afara interacțiunii cu noi, ca observatori. El va concluziona cu faptul că viața este pur și simplu un proces de tipul cunoașterii inconștiente, procedurale, prin urmare fiind Ființa.

3.1.2 Cel mai mic Ent cunoscut căruia îi corespunde Ființa este Celula.

3.2 În cadrul studiului Enti-urilor și al Ființei este necesar să ținem cont de teoria evoluționistă.

3.2.1 Pe măsură ce organismele au devenit mai complexe și Ființa, prin corespondența, a devenit mai complexă.

3.2.1.1 Apariția organelor de simț a avut corespondent în imaginile mentale.⁶⁰

3.2.1.2 Imaginile mentale sunt Ființa, prin urmare ele nu vor fi găsite niciodată în creier, deși le corespund anumite pattern-uri neuronale.

⁵⁸ Vacariu, G. – *Being and the Hyperverses*, p. 79.

⁵⁹ Ibid., p. 83.

⁶⁰ Utilizez termenul de imagine mentală într-un sens mai larg. În acest sens, având un organism ce beneficiază de un singur simț, auzul spre exemplu, ar avea în continuare imagini mentale, ce ar corespunde activărilor neuronale în momentul interacționării cu un alt ent/Ent ce ar produce zgomote. Trebuie însă avut grijă întrucât interpretarea sunetelor, de tipul „natural”, „animal”, „cunoscut”, „nemaîntâlnit”, etc., ține de cogniție, nu de imaginile mentale, deși aceasta are loc instantaneu, fiindu-ne greu, dacă nu imposibil, să le distingem pe cele două în ceea ce privește practica.

3.2.1.3 Problema unificării imaginilor mentale și a regresului la infinit este depășită, întrucât ele se datorează încălcării Hyperregulii Kant-Carnap.

3.2.1.4 Evoluția organismelor a dus la dezvoltarea mai multor funcții. Acestea își au corespondența în cunoaștere/cogniție⁶¹, care este Ființa.

3.2.1.5 Necesitatea interpretării „datelor senzoriale”⁶² a dus la dezvoltarea cogniției⁶³, și care corespunde cu dezvoltarea treptată a creierului.

3.2.2 Datorită faptului că Ent-ul și Ființa sunt diferiți din punct de vedere epistemologic-ontologic, se va ridica problema timpului. În acest sens, se poate pune problema unei discontinuități temporale. De altfel, ținând cont că organismul se află în L.E.—macro și îi corespunde Ființa, care este o altă L.E., problema continuității între cele două nu poate fi pusă ca atare, aceasta neavând sens. Cu toate acestea, realitatea evoluției și chiar a supraviețuirii Enti-urilor ne garantează o corespondență aproape perfectă în ceea ce privește timpul și al scurgerii lui.⁶⁴

3.3 Ființa nu are determinări spațiale. Cu toate acestea reprezentarea spațiului este Ființa.⁶⁵

După cum afirmă autorul: „Doar făcând diferența dintre spațiul efectiv și reprezentarea spațiului putem înțelege faptul că mintea nu are spațiu.”⁶⁶ Astfel vom avea foarte multe probleme încercând să explicăm măcar reprezentările spațiului, întrucât nu avem o reprezentare pentru spațiu în sine, iar reprezentarea a două obiecte implică atât cunoașterea explicită cât și cea implicită (aceasta se datorează faptului că atenția/cunoașterea implicită este un proces în serie).

⁶¹ În acest sens, doresc a aminti faptul că pot fi identificate mai multe tipuri de cogniție (Mandler 1998, p. 265). Este așadar clar, că mă refer la cogniția simplă, de tip procedural și implicit, inconștientă.

⁶² Am utilizat ghilimelele pentru a atenționa faptul că acest concept de date senzoriale implică oarecum vechea concepție asupra lumii. În acest sens, după cum argumentează și Vacariu, ceva exterior și diferit din punct de vedere ontologic (adică, în acest caz, un ent/Ent din lumea Macro) nu poate cauza o imagine mentală, care are o altă realitate ontologică (imaginile mentale sunt Ființa). Prin urmare, termenul de date senzoriale va căpăta, în acest context, o nouă interpretare, cea de imagini mentale, care corespund activărilor neuronale, care la rândul lor, sunt cauzate de stimuli exteriori, precum enti sau Enti.

⁶³ În acest caz mă refer la cogniția avansată.

⁶⁴ Este nevoie de o corespondență aproape perfectă pentru a asigura supraviețuirea Ent-ului. Fără aceasta, Ent-ul ar putea muri, dacă, spre exemplu, imaginea mentală a unei prăpăstii ar apărea cu întârziere, sau dacă durerea ar fi simțită după ce Ent-ul ar fi stat deja 30 de minute în foc. Așadar, însăși existența noastră ne asigură de exactitatea acestei corespondențe. Cu toate acestea, nu se poate vorbi de o continuitate temporală între lumea macro și Ființă, întrucât aceasta ar însemna ontologizarea Hypernemicului sau încălcarea Regulii Kant-Carnap.

⁶⁵ Spațiul este Ființa întrucât imaginile mentale au reprezentarea spațiului. Cu toate acestea nu a putut fi identificat niciun pattern neuronal corespunzător spațialității. Acest lucru este de înțeles, deoarece percepția umană asupra spațiului este cea de relație între două obiecte. În orice caz, G. Vacariu va dezvolta acest subiect în următoarea sa carte.

⁶⁶ Vacariu, G. – *Cognitive Neuroscience versus Epistemologically Different Worlds*, p. 218.

Mai mult: „Eu susțin faptul că dacă mintea ar avea dimensiuni spațiale, organismul corespondent nu ar putea supraviețui în nici un mediu.”⁶⁷ Având toate acestea în vedere, se poate face apel și la Postulatul al II-lea pentru a demonstra că Ființa nu are spațiu. Cu toate acestea, realizăm cu ușurință faptul că avem posibilitatea de a reprezenta spațiul, ceea ce înseamnă că trebuie să afirmăm faptul că reprezentarea spațiului este Ființa.⁶⁸ Pentru o înțelegere mai bună a acestei idei, cititorul se poate raporta la modul în care prezintă Kant spațiul minții.

3.4 Dihotomia conștient-inconștient poate fi realizată doar conceptual.

Aceasta se datorează atât Postulatlui II, cât și Regulii Parte-Întreg. Astfel, întrucât Ființa este o entitate, ea trebuie privită ca un întreg, ceea ce are consecința de a forța o împărțire de tip organizațional. Desigur, „împărțirea” ontologică este corespondența dintre Ființă și Ent. În acest sens se încearcă localizarea în neuroștiința cogniției.

3.4.1 Cunoașterea inconștientă stă la baza cunoașterii conștiente.

În acest sens, Vacariu prezintă teoria dezvoltată de către Baars, numită Teoria Spațiului-de-Lucru Global⁶⁹: „Spre exemplu, memoria funcțională obținută prin anumite sisteme de distribuție speciale (componentele limbajului, memoria de lungă durată, cadrul spațio-temporal, etc.) este selectată de conștient. Aceste componente sunt corelate cu structurile corticale și subcorticale distribuite larg. (Baars și Franklin 2007) Conținuturile conștiente sunt ghidate sau restricționate de conținuturile inconștiente: conținuturile scopurilor, percepțiilor, conceptuale sau culturale.”⁷⁰

3.4.2 Conștiența poate fi privită ca fiind un proces în serie, în timp ce inconștientul poate fi înțeles ca un proces în paralel.

Studiile științifice arată faptul că atenția este un proces în serie. În acest sens, un individ nu poate fi atent (conștient de) decât la un aspect. Cu toate acestea, pentru a „înțelege” informația, după cum arată și Baars, avem nevoie de inconștient. Acesta, însă, este luat ca întreg. Mai mult, accesul la informația inconștientă este imediat. De aceea, dacă vom privi conștientul ca un proces în serie, inconștientul trebuie privit ca unul în paralel.

⁶⁷ Idem.

⁶⁸ Dacă am afirma că Ființa are spațiu, aceasta ar presupune faptul că Ființa ar fi decompozabilă.

⁶⁹ În engl. *Global Workspace Theory*.

⁷⁰ Vacariu, G. – *Cognitive neuroscience versus epistemologically different worlds*, p. 278.

3.4.3 Conștientul reprezintă selectarea cunoașterii inconștiente.

VII. Aplicabilitatea teoriei

În acest capitol doresc a prezenta câteva aplicări ale teoriei L.E.D. În acest sens, voi prezenta, pe scurt, modul în care însuși autorul își aplică perspectiva, cât și un număr de aplicații efectuate pe cont propriu, pentru a demonstra faptul că principiile L.E.D., dacă sunt acceptate, au repercursiuni asupra tuturor domeniilor de studiu.

1. Aplicațiile autorului

G. Vacariu, după construirea teoriei sale, a decis să arate repercursiunile acesteia într-un domeniu nou de studiu, care a progresat rapid și a dobândit notorietate în lumea științei: știința cogniției și neuroștiința cogniției. În fapt, cea mai mare parte a operei autorului este direcționată către noile studii în această știință. Ultima sa lucrare, *Cognitive Neuroscience versus Epistemologically Different Worlds*, se finalizează cu concluzia că neuroștiința cogniției este o pseudo-știință: „Neuroștiința cogniției este o „știință” care nu are entități ontologice și, prin urmare, nu are legi. Dintr-un cadru standard (în care definim toate celelalte științe particulare precum fizica, neuroștiința, psihologia cogniției), neuroștiința cogniției nu este o știință reală, ci o pseudo-știință creată prin amestecarea informațiilor ce descriu entități/procese ce aparțin L.E.D.-urilor investigate de „științele speciale”.⁷¹

Întrucât cantitatea de informații privind această știință modernă este imensă iar numărul teoriilor pe care filosoful le analizează este foarte ridicat, nu voi oferi exemple efective. Cu toate acestea, voi prezenta pe scurt modul în care tratează două concepte foarte importante pentru aceste teorii: superveniența și emergența. De asemenea, consider demn de menționat faptul că autorul în cărțile din 2008 și 2010 tratează și problema undă-particulă din fizică. Aceasta, din punctul său de vedere, poate fi înțeleasă mai bine, tot prin analiza conceptelor menționate anterior.

⁷¹ Vacariu, G. – *Cognitive Neuroscience versus Epistemologically Different Worlds*, pp. 319 – 320.

Din analiza întreprinsă de J. Kim, superveniența apare ca o relație între două mulțimi. Această relație poate fi susținută în trei moduri, depinzând atât de gradul de rigiditate al relației, cât și de tipurile de mulțimi luate în calcul. Astfel putem identifica:

i) Superveniența Slabă

Aceasta presupune că având în orice lume posibilă un obiect cu un set de proprietăți A, în aceeași lume posibilă, același obiect va avea și setul de proprietăți B.⁷² Problema acestei superveniențe apare imediat din formularea ideii: putem avea într-o lume posibilă w^* , un obiect x, care are set de proprietăți $\sim A$, căruia îi supervine setul de proprietăți B. Prin urmare, problema este una de natură cauzală – deterministă, întrucât, în problema minte-corp, ceea ce am dori să spunem ar fi faptul că dacă avem un corp normal, funcțional, vom avea întotdeauna mintea. Din această cauză nu voi stăruia asupra acestui tip de superveniență, ci voi trece la următorul:

ii) Superveniența Puternică

Aceasta va presupune că o mulțime de proprietăți A supervine puternic mulțimii de proprietăți B dacă un obiect x, care are o proprietate F din mulțimea de proprietăți A, va avea în mod necesar proprietatea G din mulțimea proprietăților B.⁷³ Din punctul meu de vedere, aceasta pare a fi premisa de la care pornesc cei din neuroștiința cognitivă, întrucât se încearcă localizarea proceselor cognitive în structuri neuronale precise⁷⁴. Această abordare, însă, s-a demonstrat a fi greșită, deoarece, pe de-o parte, nu se pot identifica zone precise pentru procesele cognitive (spre exemplu qualia sau imaginile mentale – sunt găsite multiple pattern-uri neuronale pentru un singur proces; în cazul imaginilor mentale⁷⁵ rezultatele sunt mult mai devastatoare, activându-se mai multe pattern-uri neuronale în zone diferite ale creierului), pe cealaltă parte având de-a face cu unificarea acestor procese. Pentru ultima problemă cel mai clar exemplu este cel al imaginilor mentale: am un pattern care se activează pentru culoarea unei mașini, un pattern pentru forma ei, un pattern pentru mișcarea ei, un pattern pentru zgomotul pe care îl aud. Mai mult, dacă doresc să traversez, pe lângă mișcarea propriului corp, trebuie să și prezic mișcarea acestei mașini.

⁷² Kim, J. – *The Oxford Handbook of Metaphysics*, p. 559.

⁷³ Ibid. P. 561.

⁷⁴ Desigur, mă refer la cei care operează în zona aceasta și care resping reducționismul.

⁷⁵ Prin imagini mentale mă refer la imaginea globală care include toate simțurile.

Avem, în cazul minții, o presupuziție holistă și este de așteptat să avem și în cazul supervenienței o viziune asemănătoare. De aceea a apărut cel de-al treilea tip de superveniență:

iii) Superveniența Globală

Aceasta presupune că o mulțime de proprietăți A supervine global unei mulțimi de proprietăți B ddacă lumile în care proprietățile B sunt prezente, sunt prezente în mod necesar și proprietățile A.⁷⁶ Această definiție ar părea că răspunde problemei holistice: ddacă avem un corp normal și funcțional, avem și minte. Aceasta din urmă ar superveni corpului ca întreg. Cu toate acestea și această abordare dă greș din mai multe motive:

- a) Problema localizării minții: unde este mintea? Unde putem găsi aceste noi proprietăți? Pot ele fi localizate spațial? Dacă nu, mai este într-adevăr același obiect? În cazul oferit de Kim al statuii și al valorii artistice/estetice⁷⁷, putem afirma că proprietățile estetice, dacă acceptăm existența lor, sunt niște proprietăți subiective, găsite în minte, mai exact, pe care le atașăm în mod automat și necesar imaginii mentale care reprezintă statuia. În cazul minții nu mai avem acest refugiu.
- b) Problema unificării imaginilor mentale: deși anumite proprietăți supervin altora, tot nu putem explica unificarea imaginilor mentale. Reluând cazul mașinii, am putea cel mult spune că am avea un contur, o culoare, un sunet, o reprezentare spațială, toate experimentându-le concomitent. Ceea ce ne face să ni le reprezentăm ca un singur obiect cu mai multe proprietăți rămâne, însă, un mister.
- c) Problema ontologică: dacă o anumită mulțime de proprietăți cauzează o altă mulțime de proprietăți, care sunt însă ontologic ireductibile la primele, înseamnă că acestea vor fi atașate unui alt obiect. (Nu putem afirma că avem două obiecte ontologic diferite care ocupă același timp și același spațiu.) În ce măsură mai avem o singură lume? Iar dacă sunt diferite, ele nu ar trebui să fie legate cauzal. (Nu avem continuitate spațio-temporală, ceea ce nu permite interacțiunea celor două obiecte/entități.)

⁷⁶ Ibid. P. 562.

⁷⁷ Ibid. P. 558.

La obiecțiile de mai sus aș mai adăuga și ideea că putem identifica procese diferite între minte și corp, nu doar proprietăți. Oricum, consider că am demonstrat faptul că superveniența nu ne poate rezolva problema minte-corp, astfel încât, voi trece la cea de-a doua variantă, care se bazează pe un alt concept – emergența.

Emergența presupune împărțirea lumii pe nivele astfel încât, în momentul în care entitățile de pe un nivel sunt structurate corespunzător, pe următorul nivel vom găsi ori alte entități, ori pur și simplu noi proprietăți care nu vor putea fi reduse la structura nivelului inferior. Mai mult, există susținători ai acestei viziuni care consideră că entitățile și procesele nivelelor superioare pot influența entitățile nivelelor inferioare.⁷⁸ În analiza acestui concept nici nu voi face o paralelă între minte-corp și cum ar suna aplicarea conceptului în acest caz particular întrucât nu este necesar.

Conceptul emergenței este unul neclar: nu este clar dacă este vorba de diferențe epistemice ori diferențe ontologice. În cazul unor diferențe epistemice, vom avea un singur nivel ontologic. În acest caz nu vom avea nici un motiv pentru care să considerăm că nu putem opera reducăționismul, spunând că nivelele superioare sunt de fapt umplute de concepte și entități misterioase, goale de orice conținut, și care ar trebui eliminate din vocabularul nostru. Dacă, în schimb, vom afirma că diferența este ontologică, nu văd cum am mai putea justifica orice formă de cauzalitate. Dacă nu avem o continuitate spațio-temporală, două entități ontologic diferite nu vor putea interacționa indiferent de legătura dintre ele. Explicațiile de tip bottom-up sau top-down, în definitiv, nu ar fi explicații, ci ar fi doar niște prezentări a două lumi diferite care au anumite asemănări. În ce măsură am putea interpreta un „salt ontologic” ca fiind un termen explicativ, mai ales în măsura în care acesta ar presupune și o determinare bidirecțională? Această interpretare a emergenței ontologice, în cazul nostru, a problemei minte-corp, ar fi exact problema unificării pe care R. Descartes a experimentat-o în cadrul dualismului său. Putem observa faptul că în *Tratat asupra pasiunilor sufletului*, Descartes operează o mișcare foarte asemănătoare, spunând că doar în cazul omului, cele două substanțe sunt legate (cauzal) astfel încât, în domeniul antropologiei (cum a numit-o el), nu le putem gândi separat.⁷⁹ O astfel de

⁷⁸ Ibid. Pp. 565-566.

⁷⁹ Cottingham, John – *Philosophy and the Good Life*, pp. 82-83.

explicație – a spune că uniunea poate fi înțeleasă doar de Dumnezeu, nu mai poate fi admisă în zilele noastre.⁸⁰

Din cele expuse până acum, reiese limpede problema neuroștiinței cognitive. Acum, consider că putem arunca o scurtă privire asupra problematicii undă-particulă. Cele două entități sunt moduri de reprezentare a luminii: „În prima jumătate a sec. XX, Einstein a remarcat prin mai multe articole faptul că teoria lui Newton (lumina ca particule) și cea a lui Leibniz (Faraday, Maxwell și Hertz) (lumina ca manifestare a unui câmp) reprezintă două teorii științifice care utilizează două elemente conceptuale incompatibile! Nici o teorie nu poate explica noțiunile celeilalte teorii.”⁸¹ Cu toate acestea, fizicienii ce se ocupă de mecanica cuantică au încercat să explice motivul pentru care, în funcție de mijloacele de observație implicate, lumina „se manifestă” diferit. Astfel, a apărut ceea ce se numește „legătura cuantică”⁸²: Legătura reprezintă superpoziționarea a unor stări cuantice diferite, respectiv a undei și a corpusculului.⁸³ Dacă într-adevăr legătura cuantică nu poate fi explicată fără utilizarea unui concept gol, precum superveniența ori emergența, este clar faptul că și aceasta va fi un concept gol. Prin urmare, Vacariu va trage concluzia că cele două entități, unda și corpusculul, se află în L.E.D., respectiv o L.E. pentru undă și o L.E. pentru particulă, întrucât pentru a le observa, vom schimba întotdeauna mijloacele de observație.⁸⁴

Acestea fiind spuse, este demn de menționat faptul că autorul mai tratează și alte noțiuni din fizică, precum și noțiuni sau întregi teorii din filosofia minții și știința cognitive, precum teoria computaționalistă fodoriană, cea conexionistă, sistemele dinamice, etc. După cum am anunțat de la începutul acestui capitol, nu voi intra în detalii privind aceste aplicații, ci, voi oferi și eu câteva exemple de aplicare a teoriei L.E.D., dezvoltate de către mine.

⁸⁰ Pentru o analiză mai detaliată pe aceeași linie ca cea propusă de mine, se poate căuta în Vacariu, G. – *Epistemologically different worlds*, 2008, ed. Universității București, cap. 4.

⁸¹ Vacariu, G. și Vacariu, M. – *Mind, Life and Matter in the Hyperverse*, p. 263.

⁸² În engl. *quantum entanglement*.

⁸³ Ibid., p. 265.

⁸⁴ Cele două L.E.D. sunt tratate în corpul lucrării ca micro-L.E.

2. Aplicație în Problematika Compoziționalității Judecăților

O posibilă aplicație ar fi în ceea ce se numește problematica compoziționalității judecăților. Pentru aceasta, voi porni de la răspunsul adresat lui A. I. Goldman de către E. Mills, în articolul său, *Are analytic philosophers shallow and stupid?*. După ce voi arăta presupuzițiile și urmările răspunsului menționat anterior, voi analiza o viziune „clasică” asupra judecăților, respectiv pe cea a lui G. Frege și voi arăta faptul că viziunea sa este greșită, presupunând un soi de relație între planuri ontologic diferite și voi oferi în cele din urmă ceea ce îmi pare a fi răspunsul corect al problemei judecăților.

În primul rând, consider necesară punerea în temă a răspunsului lui Mills, adresat „provocării” lui Goldman. A. I. Goldman, scrie articolul său, *What is justified belief?* cu scopul de a contura o teorie a justificării credințelor, diferită de cele numite de el „clasice”, precum cea carteziană.⁸⁵ Autorul, așadar, încearcă o expunere a condițiilor necesare și suficiente pentru a putea justifica o credință înainte de asertarea ei⁸⁶, justificarea după asertarea credinței⁸⁷ derivând din prima. Astfel, el concluzionează că pentru a avea o credință justificabilă, este nevoie ca înainte de adoptarea ei, subiectul să aibă o capacitate psihologică de creare a credințelor, astfel încât, dacă acesta ar aplica-o la întregul său set de cunoștințe, el și-ar forma credința în cauză, iar aceasta ar fi justificabilă ex post.⁸⁸ Este, după părerea mea, interesant de remarcat, atât faptul că această „credință” este interșanjabilă cu termenul de „judecată”, cât și abordarea foarte psihologistă adoptată de autor. În orice caz, tema articolului nu era cea de a dezbate natura judecăților, însă, după cum va arăta Mills, aceasta este o problemă ce poate modifica întreaga teorie.

E. Mills, în articolul său, *Are analytic philosophers shallow and stupid?* analizează ceea ce pare a fi paradoxul filosofiei analitice: Dacă, pornind de la un lucru trivial, desfășurând o analiză, obținem un lucru trivial, care mai este rolul analizei conceptuale, de vreme ce trivialitatea nu ne oferă cunoaștere?⁸⁹ Astfel, el se angajează în studiul conceptului de trivialitate și, operând distincția judecată – propoziție – schemă propozițională, argumentează faptul că judecata este

⁸⁵ Goldman, A. I. – *What is justified belief?*, p. 1.

⁸⁶ Ex ante.

⁸⁷ Ex post.

⁸⁸ Goldman, A.I. – *ibid.* P. 15.

⁸⁹ Mills, E. – *Are analytic philosophers shallow and stupid?*, p. 301.

cea care „poartă” trivialitatea, celelalte două forme obținând-o de la ea, în mod derivat. Trivialitatea apare ca fiind transferabilă între judecăți sinonime și, deși rezultatul demersului analitic este o propoziție trivială, asta nu înseamnă că nu ne poate îmbogăți cunoașterea. Pe parcursul analizei sale, el tratează opera lui Goldman menționată anterior ca fiind în contra celor pe care el le afirmă.

Astfel, la momentul atribuirii trivialității judecăților, el oferă drept contraargument un citat din Goldman din care reies următoarele idei principale: a) judecata are părți componente, care sunt juxtapuse; b) noi putem „prinde”⁹⁰ aceste componente și relațiile lor; c) această „prindere” determină înțelegerea judecăților; d) putem concepe o situație în care prinderea judecăților nu ne determină să le adoptăm drept credințe; e) putem înțelege o judecată fără să o credem.⁹¹ Aceasta, într-adevăr vine în contra definiției oferite de către Mills pentru o propoziție trivială, și anume faptul că nu poate fi „prinsă” fără a fi crezută.⁹² Astfel, autorul va căuta infirmarea acestei poziții. Pentru a face aceasta, el va utiliza mai multe contraargumente, cel mai importat din perspectiva mea și a lucrării de față fiind cel al non-spațialității judecăților.

Astfel, presupunând că judecățile nu au spațialitate, el va argumenta faptul că nu pot fi descompuse în părți componente, și chiar dacă ar putea fi, relația de juxtapunere presupune implicit ideea spațialității.⁹³ Această opinie îmi pare a fi de natură ontologică. Ceea ce pare să transmită Mills, este faptul că i) judecățile sunt obiecte mentale și ii) mintea nu are spațialitate, ceea ce înseamnă că mintea este diferită din punct de vedere ontologic de corp și lumea înconjurătoare. Asemănarea dintre cele două puncte și modul în care se conturează Ființa în teoria L.E.D. este izbitoare. Însă, chiar dacă acceptăm această teorie, din care ar rezulta, într-adevăr, faptul că judecățile nu sunt compuse din părți juxtapuse, totuși argumentul non-spațialității nu mi se pare decisiv pentru a putea argumenta indiscutabil nedecompoziționalitatea judecăților.

În continuare, doresc a prezenta, pe scurt, viziunea clasică asupra judecăților, dezvoltată de Gottlob Frege. În articolul său, *Despre sens și referință*, pare să denumească ceea ce astăzi numim „judecată”, „sens”. Afirm acestea, datorită determinărilor sensurilor fregeiene, ele fiind

⁹⁰ În engl. „grasp”.

⁹¹ Ibid. p. 308 și Goldman – ibid. pp. 3-4.

⁹² Mills – ibid. 307.

⁹³ Ibid. pp. 308-309.

i) obiective; ii) făcând legătura între gândurile pur subiective și obiectul despre care se discută/referent. Cu toate acestea, după cum punctează filosoful: „Un nume propriu (un cuvânt, un semn, o combinație de semne, o expresie) *exprimă* sensul său, sau, își *designează* referentul. Prin intermediul unui semn îi exprimăm sensul și îi designăm referința.”⁹⁴ Avem, așadar, o distincție între gând – judecată/sens – propoziție – obiect. Fiind diferit de gând (care la momentul respectiv putea fi considerat un lucru material, dacă sistemul reducăționist era adoptat), de propoziție (care presupune o natură fizică, fie prin rostire, fie prin scriere), cât și de obiect (care este categoric ceva ce presupune un cadrul spațio-temporal), putem trage concluzia că judecata este imaterială.

Cu toate acestea, ceea ce este de interes este viziunea lui Frege asupra compoziționalității judecăților. Astfel, o propoziție complexă, formată din mai multe concepte, își va primi sensul de la fiecare din sensurile acestor concepte și relațiile dintre ele. „Un concept”, conform viziunii fregeiene, „este un predicativ. Pe cealaltă parte un nume pentru un obiect, un nume propriu, este inutilizabil ca predicat gramatical.”⁹⁵ Ceea ce găsesc interesant este faptul că Frege introduce o problemă gramaticală la nivelul conceptelor, deși, în continuarea analizei el va afirma: „Acele cuvinte înseamnă⁹⁶ un concept; desigur, numai un obiect cade sub această incidență, însă un asemenea concept trebuie diferențiat de obiectul însuși.”⁹⁷ În ce sens putem vorbi despre gramatică în cazul judecăților sau conceptelor? Nu îmi pare deloc clar cum putem transfera un concept (gramatica) ce poate fi aplicat propozițiilor și să îl aplicăm judecăților, care au cu totul altă natură. În orice caz, Frege va susține faptul că datorită acestor concepte predicative, care cumva unesc celelalte concepte astfel încât judecata să nu mai fie aceeași dacă le separăm, structurile complexe vor avea un sens diferit de sensul conceptelor, trebuind să avem în vedere și modul în care aceste concepte sunt juxtapuse. Aici consider că am atins punctul nevralgic: cumva, în momentul în care avem o judecată, în mintea noastră aceasta este descompusă și analizată, concept cu concept și relațiile dintre acestea, pentru a putea identifica o referință (dacă există), și, desigur, pentru a o putea înțelege. Din această idee, este clar că Frege susține un soi de atomism al judecăților, atomii fiind juxtapuși într-un fel sau altul, poziția lor putând fi

⁹⁴ Frege, G. – *On sense and reference*, p. 5.

⁹⁵ Frege, G. – *On concept and object*, p. 1.

⁹⁶ În ger. bedeuten.

⁹⁷ Ibid. p.2.

analizată prin intermediul logicii și al gramaticii, astfel încât să fie perceptibilă judecata din punctul de vedere al minții.

Din perspectiva L.E.D., judecățile ar fi cunoașterea explicită, declarativă, conștientă. Problema cu care se confruntă aici viziunile ce susțin compoziționalitatea judecăților poate fi exprimată în felul următor:

- i) Dacă conștiența este reprezentată de un proces în serie (și)
- ii) Dacă inconștientul, cunoașterea implicită, este un proces în paralel (și)
- iii) Dacă cunoașterea explicită (judecățile) se bazează pe cea implicită
- iv) Atunci judecățile nu pot fi descompuse.

Este foarte importantă înțelegerea acestui proces. Am putea argumenta că judecățile sunt din punct de vedere cognitiv niște computări. Dacă am face acest lucru, am adopta viziunea lui Fodor, care presupunea faptul că judecățile sunt reprezentări și computări, adică juxtapuneri. Reprezentările erau, din punctul lui de vedere, structuri simbolice complexe ce prezintă sintaxă și semantică combinatorie, în timp ce computările reprezentau regulile care asigurau manipularea simbolurilor.⁹⁸ Asemănarea dintre această teorie și viziunea lui Goldman sau a lui Frege asupra judecăților este izbitoare. Cu toate acestea, teoria lui Fodor nu încearcă să explice cunoașterea procedurală, implicită, ci doar pe cea declarativă, explicită. Prin urmare, el nu ne oferea decât sintaxa și regulile de manipulare a unităților primitive – reprezentările, nu și cum anume înțelegem aceste simboluri. Mai mult, ținând cont că nu era acceptată asemănarea conștientului cu un proces în serie și a inconștientului cu unul în paralel, am ajunge la problema terțului exclus, numită în filosofia minții problema homunculului: cine operează regulile de combinare asupra reprezentărilor? Fără a judeca Ființa ca o entitate și lume epistemic diferită de trup, nu putem explica această organicitate a minții.

Acum, doresc a analiza teoria lui Frege privind sensul (pe care îl interpretez ca fiind judecata) din perspectiva teoriei L.E.D. Privind judecata ca acea entitate ce face legătura dintre un gând subiectiv și un obiect exterior observatorului, se produce o combinație de L.E.D. Exteriorul trupului este „interiorizat” în Ființă prin imagini mentale.⁹⁹ Acestea apar spontan, nefiind cauzate

⁹⁸ Vacariu, G. – *Epistemologically diferent worlds*, p. 201.

⁹⁹ Trebuie menționat că prin imagini mentale, eu înțeleg atât o reprezentare vizuală a lumii, cât și reprezentări ale tuturor simțurilor, toate fiind unite pentru a forma această imagine. Spre exemplu, consider o imagine mentală, ceea

de nimic exterior și *corespund* pattern-urilor neuronale activate datorită impulsurilor primite de la organele de simț. Dacă nu „internalizăm” lumea, ori pierdem ideea imaginilor mentale (ceea ce pare a fi inacceptabil și contra-intuitiv; mai mult, această mișcare duce la reduționism, curent care dă greș în explicarea minții), ori inventăm o legătură între două lumi diferite. Ambele cazuri sunt nefavorabile. Prin urmare, o judecată, am putea spune, face legătura dintre gând și un obiect reprezentat în imaginile mentale. Cu toate acestea, având în vedere Paradoxul Ființei, nu consider că un asemenea intermediar este în vre-un fel necesar. Ar putea fi dacă am accepta faptul că judecățile sunt supuse gramaticii și logicii. Acest lucru este însă de asemenea greșit din perspectiva L.E.D., întrucât judecățile nu sunt propoziții. Limbajul nu ne apare la nivelul cunoașterii implicite. În fapt, consider că limbajul este un produs arbitrar, ce ține de lumea-macro. Astfel, am putea spune, o propoziție corespunde unei judecăți.¹⁰⁰ A aplica regulile gramaticale și logice la judecăți ar însemna încălcarea a Regulii Kant-Carnap. Prin urmare, a considera că judecățile au gramatică, sau structuri logice, reprezintă o greșeală conceptuală.

Având aceste fapte în minte, consider că pot arăta modul în care înțeleg eu că ar trebui văzute judecățile. Din punctul meu de vedere, deși putem argumenta faptul că mișcarea conceptelor, schimbarea juxtapunerii lor inițiale într-o judecată, este posibilă, aceasta nu este decât o iluzie. Aceasta se datorează următorului fapt: în momentul în care avem o judecată, ea este, simultan, sintaxă și semantică, adică cogniție declarativă și procedurală. În momentul în care vrem să schimbăm juxtapunerile, această dorință ia forma, în „partea” conștientă a minții, unei judecăți. După dorință, dacă o împlinim vom avea o nouă judecată. În fapt, noi nu manipulăm aceeași judecată, ci „emitem” o altă judecată despre ea și apoi o cu totul altă judecată. Nu putem explica altfel acest proces fără a ne lovi de problema terțului exclus. De asemenea, spre deosebire de o aplicare aparent automată a principiilor sintactice, precum în cazul lui Fodor, această explicație oferă o interpretare a tuturor proceselor pe care le avem, ținând cont și de temporalitate: Noi dorim în mod conștient să schimbăm ordinea conceptelor în judecata a_1 , înainte de apariția judecății a_2 . Această intenție poate fi formulată în propoziții. Aceasta presupune, la rândul ei, ceva de forma unei judecăți conștiente la nivelul Ființei. Cunoașterea conștientă, prin urmare, ar putea fi privită ca un șir neîntrerupt (decât în cazul pierderii conștientei) de judecăți, care la

ce „are” Ființa unui individ care încearcă a traversa strada: imaginea străzii, a mașinii, a mișcării mașinii, a culorii, formei și zgomotului produs de ea.

¹⁰⁰ Mă feresc să mă refer la judecăți ca la gânduri, întrucât, din perspectiva lui G. Frege, gândurile țin de subiectivitate, emoții, dorințe, etc. Aceste distincții, totuși, datorită *Paradoxului*, sunt inutile.

nivelul corpului, adică în ceea ce numim lumea-macro, vor fi exprimate prin propoziții atunci când este cazul. Cu toate acestea, nu trebuie să uităm de cunoașterea inconștientă de care depinde conștiența.

Din aceste motive consider că nu putem susține o teorie a decompoziționalității judecăților. Nu putem descompune propriu-zis o judecată, întrucât acest proces este el însuși o judecată. Mai mult, trebuie să ne amintim de Paradoxul Ființei, paradox ce presupune unitatea și organicitatea cogniției. Pe deasupra tuturor acestora, trebuie adăugat și principiul, sesizat în mod corect de către Mills, conform căruia Ființa (deci și judecățile) nu au dimensiuni spațiale.

3. Aplicație în Problematika Identității Personale

O altă aplicație ar putea fi într-un domeniu diferit. Astfel, consider că perspectiva L.E.D. dezvoltată de G. Vacariu ar putea avea implicații în problematica sinelui și a identității personale. Această problematică a fost tratată atât de tradiția analitică, cât și de cea continentală. Importanța ei, însă, poate fi și de natură practic, a descoperirii vinnovăției unei persoane, spre exemplu. Dacă o persoană a comis o crimă cu mult timp în urmă, este ea aceeași persoană cu cea găsită acum?

În literatura specifică, se pot identifica două moduri de a trata identitatea personală: identitatea de tip *idem* și identitatea de tip *ipse*. Conform lui P. Ricoeur, acestea două sunt ireductibile una la cealaltă. În acest subcapitol îmi propun a analiza tipurile de euri semnalate de filosof în *Personal Identity and Narrative Identity*. După ce voi expune aceste moduri de a înțelege sinele, voi încerca abordarea problemei din perspectiva L.E.D., încercând să demonstrez că reducerea eului moral la cel de tip „idem”¹⁰¹ poate fi conceptibilă.

În *Studiul V – Personal Identity and Narrative Identity*,¹⁰² P. Ricoeur tratează problema identității personale din perspectivă istorică, arătând ceea ce el denuște „sinele narativ”, ca o soluție a problemei, acesta „îmbinând” restul tipurilor de euri.

¹⁰¹ Utilizez aici acest termen după modelul lui Ricoeur.

¹⁰² Ricoeur, P. – *Oneself as Another*, ed. The University of Chicago Press, 1992, carte electronică.

Astfel, arătând în studiile anterioare faptul că o perspectivă analitică asupra acțiunii dă greș când încearcă soluționarea problemei sinelui, filosoful propune o nouă abordare ce presupune trei momente constitutive: i) descrierea; ii) narațiunea; iii) prescrierea.¹⁰³ Pornind de la această idee, el va arăta cele 3 tipuri de euri găsite prin descriere (sinele de tip „idem”), cele două găsite prin prescriere (sinele de tip „ipse”) și va oferi un tip de eu narativ care le va uni și presupune pe toate celelalte.

Din perspectivă analitică, Ricoeur găsește trei modalități de a înțelege sinele:

- a) Identitate numerică – aceasta presupune principiul tare al logicii de unicitate ($a=a$); este într-atât de abstract încât nu poate fi aplicat.
- b) Identitatea calitativă – aceasta presupune principiul interșanjabilității ($a=a$; $a=b$); acest criteriu este utilizabil doar pe perioade scurte de timp; în cazul perioadelor lungi, datorită schimbărilor ce au loc, trebuie oferite mai multe momente prin care individul să poată fi identificat ca fiind același.
- c) Continuitatea neîntreruptă – aceasta presupune un principiu al „permanenței în timp”¹⁰⁴, care este un principiu structuralist; acest tip de identitate presupune structura de tip ADN. Cu toate acestea, tendința noastră naturală este să presupunem că suntem mai mult decât atât.¹⁰⁵

P. Ricoeur sugerează o diferență calitativă după expunerea acestor trei tipuri ce cad sub incidența categoriei *idem*, și anume diferența dintre un răspuns la întrebarea „Ce sunt eu?”, la care ar răspunde oricare dintre cele 3 tipuri mai sus amintite, și întrebarea „Cine sunt eu?”, întrebare care presupune „o formă a permanenței în timp care nu este reductibilă la determinarea unui substrat, fie el și de tip relațional precum îl formulează Kant pentru categoria substanței.”¹⁰⁶ În acest sens, autorul va trece la prezentarea sinelui de tip *ipse*, care va presupune 2 tipuri:

- d) Caracterul – este cel mai apropiat de ideea sinelui de tip *idem*; presupune un set de dispoziții durabile prin care fi recunoscută o persoană; cu toate acestea, „obiecturile” pot fi schimbate, ajungând să se sedimenteze, astfel încât putem ajunge într-un final să fim

¹⁰³ Ibid., p. 113.

¹⁰⁴ Ibid., p. 117.

¹⁰⁵ Ibid., pp. 116-118.

¹⁰⁶ Ibid., p. 118.

diferiți la t_2 față de cei ce eram la t_1 (desigur, aceste schimbări au loc pe perioade foarte îndelungate de timp, de regulă). Mai mult, aceste schimbări – numite caracteristici, cât și obiceiurile sunt lucruri pe care, de regulă, le împărtășim și cu alți oameni (spre exemplu, ideea de *identitate națională*); în orice caz, această identificare nu este suficientă.¹⁰⁷

- e) Ținerea de cuvânt – este cea mai apropiată de problema moralei; aceasta presupune promisiunea, care, la rândul ei presupune un cod moral ce îl obligă pe individ să respecte cuvântul dat. Prin respectarea acestui cuvânt, Heidegger și Ricoeur identifică o permanență a sinelui în timp. Ceea ce merită subliniat este faptul că permanența ține de o proiecție în viitor, nu de trecut ca până acum, și, mai mult, presupune ideea unei rezistențe a sinelui în fața schimbării (pentru a se ține de cuvânt).¹⁰⁸

Filosoful percepe un „interval de sens” între aceste două ultime tipuri de euri, care, pentru el, pot fi văzute ca „doi poli temporali” ai continuității sinelui.¹⁰⁹ În acest interval va plasa el, sinele narativ, care creează puntea între trecut (ipse ce se confundă cu idem în cazul caracterului) și proiecția din viitor (promisiunea și respectarea ei).

Având acum în perspectivă aceste cinci moduri clare de a percepe sinele și conturarea unei idei globalizante prin sinele narativ, îmi propun să trec la aplicarea perspectivei L.E.D. pentru a demonstra faptul că avem condițiile de posibilitate pentru o reducere a ipseității la idem.

Desigur, s-ar putea ridica problema următoare: În ce fel mai explici sinele dacă îl postulezi? Practic, eu caut să explic eul de tip ipse prin eul de tip idem. Paradoxul Ființei asigură o continuitate temporală a lumii, nu a caracteristicilor ei (ce nu pot fi cunoscute prin observație) și nici a entităților ei (ce nu pot fi nici măcar gândite separat). Prin urmare, voi continua cu analiza celor două instanțieri ale ipseității, prezentate de către Ricoeur.

a) Caracterul

Precum afirmă și P. Ricoeur, nu putem gândi ipseitatea, și nici altă formă de identitate, în afară de cea numerică, în absența dimensiunii temporale. Din această perspectivă, studiind indivizii, vom putea determina faptul că încă din primele momente, ei se află într-o continuă interacțiune

¹⁰⁷ Ibid., pp. 118 – 123.

¹⁰⁸ Ibid., pp. 123 – 124.

¹⁰⁹ Ibid., p. 124.

cu mediul și cu alți indivizi. Procesul de învățare este unul necesar și acceptat, însă consider necesar să arăt modul în care se realizează el pentru a putea explica natura eului „moral”, cât și motivul identificării „mai multor euri”.

Astfel, C. H. Bailey și E. R. Kandel prezintă prin intermediul studiului neuronilor *Aplysiei* modul în care funcționează memoria pe termen lung și cea pe termen scurt. Ei introduc două tipuri de învățare: prin acomodare și prin sensibilizare.¹¹⁰ Diferențele la nivel neuronal vor avea loc la aproximativ aceeași locație ceea ce demonstrează, din punctul de vedere al autorilor, că memoria are un loc stabilit la nivelul creierului. Testând acomodarea, oamenii de știință constată faptul că, pe măsură ce organismul este expus un timp prelungit unui stimul ce nu cauzează nici durere, dar nici câștig, ei constată că se produc diferențe la nivelul activării și înlănțuirii pattern-urilor neuronale: „Prin urmare, în timp ce o scădere fugitivă a eficienței sinaptice este identificabilă în cazul acomodării pe termen scurt, acomodarea pe termen lung este acompaniată de schimbări ceva mai dramatice și de o mai lungă durată: o inactivare funcțională a unei conexiuni preexistente”¹¹¹. Mai mult, a fost constatat faptul că „același locus”¹¹² poate fi reglementat în două moduri opuse: poate fi scăzută eficiența în cazul acomodării și poate fi facilitată de sensibilizare.”¹¹³ Fără a intra în și mai multe detalii, memoria de lungă durată se diferențiază de cea de scurtă durată prin amploarea schimbării morfologice la nivel neuronal și de durata acestei schimbări.

În continuare, eu propun să presupunem că același model poate fi aplicat și indivizilor umani. Mai mult, consider că noi putem, datorită limbajului, să fim expuși la stimuli mai complecși, de tipul conceptelor.¹¹⁴ În orice caz, este important să realizăm că răspunsul la anumiți stimuli va fi mediat de morfologia neuronală pe care individul o are la momentul primirii stimulului. La nivelul Ființei, imaginile mentale vor fi interpretate în anumite moduri, ce vor determina anumite reacții. În ceea ce privește caracterul, consider că acesta poate fi interpretat prin cele expuse mai sus și ideea de bază a sistemelor dinamice. În acest sens, van Gelder va spune: „În cazul acestei abordări (sistemele dinamice – n. a.), capacitatea decizională este mai bine gândită precum comportamentul unui agent sub influența atragerilor și repulsiilor ce emană din rezultatele

¹¹⁰ În engl. *Habituation și sensitization*.

¹¹¹ Bailey, C. H. și Kandel, E. R. – *Molecular approaches to the study of short-term and long-term memory*, p. 110.

¹¹² Locus reprezintă o structură nervoasă situată la baza pedunculilor cerebrali.

¹¹³ *Ibid.*, p. 113.

¹¹⁴ La această problemă voi reveni ulterior, când voi analiza problema moralității.

favorabile, rezultatele nefavorabile și dorințele și motivațiile interne; într-un mod quasi-gravitațional, aceste forțe acționează asupra unui agent cu o putere ce va varia datorită distanței.”¹¹⁵ În problema expusă de către mine, interpretarea rezultatelor și intențiile vor fi reglementate de cele învățate anterior. Prin urmare, caracterul este determinat de stimulii la care individul uman a fost în mod repetat expus în istoria sa.

În acest moment se poate ridica următoarea problemă: Este acest tip de sine diferit de cel prezentat sub incidența conceptului de *idem*? Ținând cont că putem explica acest tip de caracter prin anumite caracteristici și structuri, consider că s-ar putea reduce sinele reprezentat de caracter la cel de tip *idem*, al continuității structurale din punct de vedere temporal. S-ar putea replica, în acest caz, că nu avem continuitate. Corpul, conform unor studii, se modifică total o dată la 7 ani. Mai mult, sinapsele se vor schimba în funcție de stimulii la care suntem expuși.¹¹⁶ Nici continuitatea spațială nu poate fi invocată, întrucât schimbăm în permanent poziția și cantitatea de spațiu ocupată. Toate acestea sunt critici bune însă merg pe principiul paradoxului zenonian. În acest sens, doresc să amintesc cititorului faptul că timpul nu este reprezentat din momente, ci este fluent. Din acest punct de vedere, se poate susține o continuitate personală, de vreme ce diferențele dintre două momente de tipul t_1 și t_2 sunt pur conceptuale.

b) Promisiunea și Respectarea ei

Acest al doilea mod de concepere al *ipseității*, presupune trei principii constituente: i) proiecția în timp; ii) principiul inerției și iii) dimensiunea morală. Prin urmare, dacă voi reuși să conturez o reducere a acestor trei principii, consider că s-ar putea realiza o reducere a acestei forme de sine la una de tip *idem*, chiar dacă autorul ne-o prezintă ca pe o formă total ruptă de celelalte.

În primul rând aș dori analizarea capacității de proiecție în timp a unui individ uman. Faptic, această capacitate reprezintă o necesitate pentru supraviețuire. Să luăm un exemplu simplu: traversarea străzii. În acest caz, un organism uman va primi o sumedenie de stimulii și îi vor fi activate anumite pattern-uri (preformate) neuronale. După aceste activări, creierul va trimite „comanda” mișcării restului corpului, organismul traversând strada. Prin corespondență, am putea explica la nivelul Ființei această acțiune în următorul fel: Apare o imagine mentală unită a

¹¹⁵ Van Gelder, T. – *What might cognition be if not computation?*, p.362.

¹¹⁶ Mai exact, va fi schimbarea prin sensibilizare.

străzii, mașinii, vitezei și direcției acesteia. Această imagine va fi analizată datorită cogniției, care va proiecta în timp poziția automobilului și, probabil, datorită experiențelor anterioare, oprirea sau continuarea acestuia. Apare dorința mișcării (care presupune la nivel subconștient alte previziuni de tipul, câtă putere să fie dată mișcării, dacă asfaltul este pus drept sau dacă există vre-o gaură în el, acest ultim caz necesitând o cu totul altă mișcare, etc.). Imaginea mentală se schimbă pe parcursul mișcării. Dacă nu ar exista capacitatea proiecției în timp, nu doar că accidentele mortale ar crește în număr, dar nici măcar nu ne-am putea deplasa. Consider că proiecția în timp este la nivelul subconștientului (sau inconștientului – la nivel cogniției procedurale, nu la cel al cogniției declarative) și că se bazează pe ideea acomodării și a sensibilizării prezentate mai sus. În orice caz, este o funcție ce poate fi redusă la nivelul corpului ce are corespondent la nivelul minții.

În al doilea rând, trebuie să luăm în calcul principiul inerției. În cazul de față, prin acest principiu, mă refer la ceea ce Ricoeur desemna ca fiind o putere și dorință a sinelui de a nu se schimba. Nu cred că trebuie acordată o așa de mare importanță inerției, întrucât mi se pare că ține de legăturile neuronale. Pentru a schimba legăturile dintre neuroni, este necesară expunerea repetată la alți stimuli. Prin ideea sensibilizării, s-ar putea exprima desfacerea vechilor legături, iar prin cea a acomodării, formarea unor noi pattern-uri. Inerția este datorată factorului temporal al acestei schimbări. Nu este necesară postularea unei intenții conștiente de a rămâne la fel, ci faptul că la nivelul inconștient, caracterul nostru se schimbă greu.

În ultimul rând trebuie tratată dimensiunea morală a ipseității. În cadrul acesteia consider că putem identifica ceea ce este denumită o multiplicitate de euri. În acest sens consider necesară explicarea a ceea ce eu presupun că ar fi procesul de formare al unei viziuni morale.

Astfel, individul, încă de mic, va fi expus stimulilor de tip conceptual. În acest sens, trebuie înțeles faptul că eu privesc limbajul ca aparținând lumii macro. La nivelul Ființei, nu avem limbaj ci judecăți. Judecățile nu au spațialitate și nu pot fi descompuse precum propozițiile. Mai mult, propozițiile necesită o dimensiune spațială, fiind compuse din cuvinte juxtapuse. De asemenea, limbajul pentru a fi recunoscut ca atare, este necesar să fie ori rostit (ceea ce presupune corporalitate), ori scris (ce, din nou, presupune o dimensiune spațială).¹¹⁷ Mai mult,

¹¹⁷ A se vedea subcapitolul anterior.

datorită procesualității învățării, este important să înțelegem faptul că înțelesul conceptelor se află la nivelul cogniției procedurale, implicită, inconștientă (ca opusă celei declarative, explicite, conștiente): „Procesele/entitățile conștiente și inconștiente sunt „Eul”. Precum arăta Vacariu (2008) în cartea sa, în timpul dezvoltării și perioadei de antrenare, anumite părți ale cunoașterii explicite se transformă în cunoaștere implicită. Acest proces se află sub jurisdicția evoluției.¹¹⁸ Plasticitatea creierului are această proprietate esențială.”¹¹⁹ Aceasta corespunde sinapselor formate între neuroni.

Din această perspectivă, indivizii umani vor fi expuși în mod repetat anumitor sisteme etice, mai întâi prin conversații, care îi vor face să adopte și să înțeleagă anumite concepte etice (de tipul Binelui sau Dreptății), iar mai apoi, prin interpretarea comportamentului celorlalți. Prin această interacțiune intersubiectivă, el va obține mai multe sisteme morale (spre exemplu: sistemul s_1 care are la bază binele și sistemul s_2 care are la bază dreptatea, sau s_3 care este utilitarist și s_4 care este kantian). În funcție de cel la care a fost cel mai mult expus, el va acționa corespunzător. Putem considera această reacție ca fiind de tipul behaviorist stimul – răspuns, conținutul „cutiei negre” fiind reprezentat de sinapsele neuronale pe de-o parte și, prin corespondență, de cunoașterea implicită pe cealaltă parte.

Inconsecvența acțiunilor individului poate fi explicată printr-o interpretare de tipul sistemelor dinamice ale lui van Gelder. În funcție de rezultatul intuit (care are loc la nivelul inconștientului mai întâi, iar abia apoi al conștientului¹²⁰), agentul va acționa într-un fel sau altul. Această interpretare poate fi susținută și prin experiență: fără a avea mai multe sisteme morale, reacțiile indivizilor vor fi coerente. În momentul achiziției mai multor sisteme, indivizii își vor schimba comportamentul în funcție de rezultate și de mediul înconjurător¹²¹.

Ar putea fi, în acest punct, replicat faptul că putem alege, în mod rațional și conștient, un sistem etic. Această problemă a libertății de alegere, se bazează pe o înțelegere a cogniției din perspectiva computațională a lui Fodor și pe ideea conform căreia conștientul este diferit de

¹¹⁸ „Creierul și corpul au evoluat împreună într-un cuplu nedecompozabil, amestecat, dar, pentru ca un organism să supraviețuiască, cuplul creier-corp trebuie să corespundă „Eu”-lui.” – Vacariu și Vacariu, 2010, p. 54.

¹¹⁹ Vacariu, G. și Vacariu, M. – *Mind, Life and Matter in the Hyperverses*, p. 120.

¹²⁰ Pentru mai multe detalii, a se consulta experimentele lui B. Libet, 1985. De asemenea au fost concepute noi experimente ce prezintă o întârziere și mai mare între cunoașterea inconștientă (de tip predictiv) și cea conștientă (a intenționalității).

¹²¹ Prin mediu înconjurător mă refer atât la cel natural, cât și cel intersubiectiv.

inconștient. Problemele în această viziune abundă. În primul rând, viziunea computațională nu explică procesualitatea și inconștientul. Având în vedere teoria dezvoltată de Baars – *Global Workspace Theory*, nu putem susține că partea conștientă este separată de cea inconștientă.¹²² Perspectiva computațională presupunea faptul că reprezentările sunt structuri simbolice complexe ce prezintă sintaxă și semantică combinatorie, în timp ce computările reprezentau regulile care asigurau manipularea simbolurilor.¹²³ Această interpretare vizează doar partea conștientă, explicită, declarativă a cogniției. Mai mult, după cum arată van Gelder, sistemul computațional „este în mod esențial atemporal; nu există nici o constrângere inerentă asupra timpului diferitelor operații interne, relative una la cealaltă, sau schimbărilor în mediul înconjurător.”¹²⁴ Consider, prin urmare, că nu putem susține până la capăt o astfel de viziune. Din punctul meu de vedere, libertatea nu este pierdută, ci doar transferată la nivelul inconștientului, care, datorită Paradoxului Ființei, este tot „Sinele”.

Prin această prezentare scurtă, consider că am trasat direcția de reducere a celei de-a doua forme a ipseității la cea de tip idem, întrucât am arătat modul în care cele trei principii de bază ale acestei forme sunt reductibile la procesele neuronale și, respectiv, la cunoașterea inconștientă.

După această argumentare, consider că am reușit să arăt posibilitatea operării unei reducții a ipseității la identitate. Mai rămâne doar ideea eului narativ, dezvoltată de Ricoeur, sine care presupune că individul, privind spre trecut și viitor, va formula o narațiune evaluativă asupra sieși și a acțiunilor sale. Consider această idee absurdă pentru scopul propus, și anume acela de a indentifica sinele. În primul rând, după cum am precizat anterior, limbajul nu este la nivelul minții. În al doilea rând, mi se pare mai mult o credință de tipul celei prezentate de F. Nietzsche, când acesta a tratat problema sinelui.¹²⁵ Ideea sinelui narativ îmi apare ca o urmare a limbajului adoptat și a unei credințe nefondate. Cum putem susține că acest eu ne-ar oferi unicitatea? Acesta ajunge pur și simplu să ne ofere o multiplicitate inexplicabilă și ireductibilă, în funcție de sistemul de valori acceptat la un moment dat.

Prin urmare, doresc a reaminti faptul că nu sunt sigur dacă reducerea ipseității prezentate de Ricoeur la identitate poate fi operată până la final. Cu toate acestea, consider că am arătat

¹²² Vezi cap. VI. Ființa este.

¹²³ Vacariu, G. – *Epistemologically different worlds*, p. 201.

¹²⁴ Van Gelder, T. – op. cit., p. 360.

¹²⁵ Nietzsche, F. – *Voința de Putere*, pp. 317 – 323.

condițiile de posibilitate ale unei asemenea întreprinderi filosofice, care ar presupune mai mult studiu și un spațiu mult mai mare.

4. Programe de lucru – Fundamentarea științelor

Teoria L.E.D. dezvoltată de G. Vacariu, însă, nu are aplicații doar la nivelul problematicilor, după cum am arătat anterior. Așa cum reiese din opera sa, trebuie să studiem științele și să le fundamentăm în această perspectivă, sau, din contră, așa cum a făcut autorul în ultima sa carte, să demonstrăm faptul că unele sunt, de fapt, pseudo-științe.

Din aceste motive, consider că se pot elabora programe de lucru viitoare, exact în direcția fundamentării științelor. În acest sens, sunt de părere că primele științe ar trebui să fie cele umaniste, de tipul psihologiei, continuând pe linia de argumentare a autorului.

De asemenea, este important să fie cercetate și identificate L.E.D.-urile. În acest sens, după cum s-a observat și în tratarea problematicii undă-corporul, „micro-L.E.” menționată în cadrul capitolului de hyperontologie, este, în fapt, „compusă” din mai multe L.E.D.-uri precum L.E.-ul ce conține unda și L.E. ce conține corpusculul. Aceasta, însă, apare a fi o responsabilitate mai potrivită pentru cei care se ocupă cu știința.

Mai mult, se pot realiza și trebuie să fie realizate analize conceptuale pentru termenii din științe. Un exemplu poate fi considerată analiza supervenienței și a emergenței. Importanța acestui demers reiese clar din rezolvarea problematicii undă-particulă, rezolvare care se baza pe eliminarea conceptului de „legătură cuantică”¹²⁶, care avea la bază superveniența.

VIII. Concluzii

În concluzie, consider că am reușit să-mi ating obiectivele propuse. Astfel, sunt de părere că am reușit să restructurez și să interpretez teoria lui G. Vacariu a Lumilor Epistemologic Diferite astfel încât orice cititor ar aborda această teorie, să o poată înțelege și aprofunda cu ușurință. De

¹²⁶ În engl. *entanglement*.

asemenea, consider că am demonstrat faptul că teoria este aplicabilă, arătând atât câteva aplicații propuse de autor, cât și câteva proprii, în domenii variate ale filosofiei.

IX. Bibliografie primară

- i) **Vacariu, G. și Vacariu, M.** –*Mind, Life and Matter in the Hyperverse*, ed. Universității din București, București, 2010.
- ii) **Vacariu, G.** –*Being and the Hyperverse*, ed. Universității din București, București, 2011.
- iii) **Vacariu, G.** –*Epistemologically diferent worlds*, ed. Universității din București, București, 2009.
- iv) **Vacariu, G.** –*Cognitive neuroscience versus epistemologically diferent worlds*, ed. Universității din București, București, 2012.
- v) **Vacariu, G.** – *Localization in cognitive neuroscience: optimism (Bechtel) versus skepticism (Uttal)*, în *Analele Universității de Craiova, Filosofie*, 2012, carte electronică, [http://www.filosofie.unibuc.ro/gvacariu/\(2012\)%20craiova%20optimism%20vs.%20skepticism.pdf](http://www.filosofie.unibuc.ro/gvacariu/(2012)%20craiova%20optimism%20vs.%20skepticism.pdf) .
- vi) **Vacariu, G.** – *The mind-brain problem today*, în *Open Journal of Philosophy*, ed. Scientific Research Publishing, 2011, carte electronică, <http://www.scirp.org/journal/PaperInformation.aspx?paperID=6893&publishStatus=2> .
- vii) **Vacariu, G. și Vacariu, M.** – *Emulators, representations and Descartes' ghost*, în *Analele Universității București*, 2010, carte electronică, <http://www.filosofie.unibuc.ro/gvacariu/mihai%20gabriel%20vacariu%202010.pdf> .
- viii) **Vacariu, G. și Vacariu, M.** – *The „I” as an epistemological world*, în *Analele Universității București*, 2008, carte electronică <http://www.filosofie.unibuc.ro/gvacariu/Anale%202008.pdf> .
- ix) **Vacariu, G.** – *Brain, mind and the perspective of the observer*, în *Revue Roumanie de Philosophie*, 48, nr. 1-2, 2004, carte electronică, <http://www.filosofie.unibuc.ro/gvacariu/v7%5B1%5D.pdf> .

X. Bibliografie secundară

- i) **Carnap, R.** – *Empiricism, Semantics and Ontology*, Revue Internationale de Philosophie 4 (1950): 20-40. Reprinted in the Supplement to Meaning and Necessity: A Study in Semantics and Modal Logic, enlarged edition (University of Chicago Press, 1956), carte electronică, <http://intersci.ss.uci.edu/wiki/eBooks/BOOKS/Carnap/Empiricism,%20Semantics,%20and%20Ontology%20Carnap.pdf>
- ii) **Baars, B. J.** – *Global Workspace Theory of Conciousness: Toward a Cognitive Neuroscience of Human Experience*, carte electronică, <http://ccrg.cs.memphis.edu/assets/papers/2004/Baars%20PBR%202004%20GW%20Theory.pdf>
- iii) **Einstein, A.** – *Cum văd eu lumea. Teoria relativității pe înțelesul tuturor*, M. Flonta și I. Pârvu (ed.), Ed. Humanitas, București, 1996.
- iv) **Hegel, G. W. F.** – *Prelegeri de Istorie a Filosofiei*, vol. I., ed. Academiei republicii populare române, 1963.
- v) **Vlăduțescu, Gh.** – *Interpretări la Presocratici*, ed. Academiei Române, București, 2011.
- vi) **Parmenide** – *Despre natură*, din „Filosofia Preclasică Greacă”, Ion Bănșoiu (ed.), ed. Paideia, 2006.
- vii) **Ricoeur, P.** – *Oneself as Another*, ed. The University of Chicago Press, 1992, carte electronică.
- viii) **Pătrașcu, H.** – *Sentimentul Metafizic al Tristeții*, ed. Trei, București, 2011.
- ix) **Ainslie D. C.** – *Hume on personal identity*, în „A Companion to Hume”, (ed.) E. S. Radcliffe, ed. Blackwell Publishing, 2008, carte electronică.
- x) **Brook, A.** – *Kant’s View of the Mind and Consciousness of Self*, Stanford Encyclopedia of Philosophy, <http://plato.stanford.edu/entries/kant-mind/#4>
- xi) **Brook, A.** – *Kant and the Mind*, ed. Cambridge University Press, 1994, carte electronică.
- xii) **Kim, J.** – *The Oxford Handbook of Metaphysics*, M. J. Loux și D. W. Zimmerman (ed.), 2005, carte electronică.

- xiii) **Cottingham, J.** – *Philosophy and the Good Life*, carte electronica, Cambridge University Press, Cambridge, 2001
- xiv) **Goldman, A. I.**–*What is justified belief?*, carte electronică, <http://www.andrew.cmu.edu/user/kk3n/epistclass/goldmanjust.pdf> .
- xv) **Mills, E.** –*Are analytic philosophers shallow and stupid?*, în „The Journal of Philosophy”, 2008, carte electronică.
- xvi) **Frege, G.** –*On sense and reference*, carte electronică, <http://philo.ruc.edu.cn/logic/reading/On%20sense%20and%20reference.pdf> .
- xvii) **Frege, G.** –*On concept and object*, carte electronică, http://fitelson.org/proseminar/frege_oao.pdf .
- xviii) **Bailey, C. H. și Kandel, E. R.** –*Molecular approaches to the study of short-term and long-term memory*, din „Functions of the Brain”, (ed.) Clive Cohen, ed. Calderon Press, Oxford, 1986.
- xix) **Van Gelder, T.** – *What might cognition be if not computation?*, în The journal of philosophy, vol 92., nr. 7, iulie, 1995, carte electronică, <http://people.bu.edu/pbokulic/class/vanGelder-reading.pdf>
- xx) **Zalta, E. N.** –*Gottlob Frege*, pe site-ul Universității Stanford, <http://plato.stanford.edu/entries/frege/#FreTheSenDen> .
- xxi) **King, J. C.** –*Structured Propositions*, pe site-ul Universității Stanford, <http://plato.stanford.edu/entries/propositions-structured/#HisAntCurVieFre> .